

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

Μετοχικά

Thanasis Nakas

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

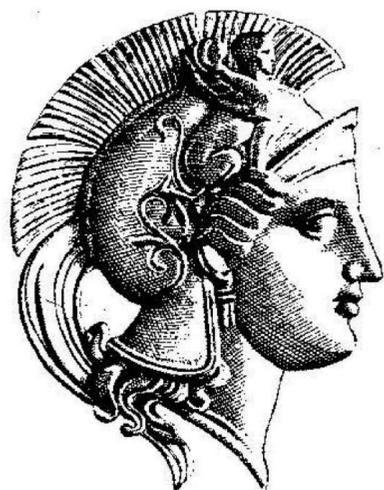

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

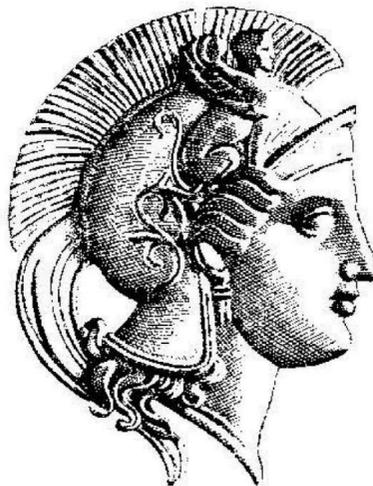
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323
--	---------

ΜΕΤΟΧΙΚΑ

(ή πώς χρησιμοποιούν τη μετοχή ο Σεφέρης, ο Μακρυγιάννης,
ο Ελύτης κ.ά.)

Στο μελέτημα αυτό¹ θίγω ορισμένα προβλήματα γραμματικής ορθότητας ή γραμματικότητας και αντιγραμματικότητας (όπως λέγεται στη νεότερη γλωσσολογία) που παρουσιάζονται κατά την εξέταση της σημασιολογικής λειτουργίας της μετοχής σε -οντας, ιδίως με αφορμή τη μη ορθή χρήση της μετοχής αυτής στο πεζογραφικό έργο του Σεφέρη. Με άλλη διατύπωση, πρόκειται εδώ για το πρόβλημα των σχέσεων 'δομής' - 'νόρμας' - 'χρήσης', το οποίο αφορά όλα τα επίπεδα της γλώσσας, όχι μόνον το σημασιολογικό, αλλά και το φωνολογικό και το μορφολογικό. Με τη θεωρία γύρω απ' αυτό τό πρόβλημα ασχολήθηκε σε μια παλαιότερη εργασία του ο καθηγητής κ. Σετάτος², απ' όπου και θα δανειστώ μερικούς ορισμούς, δηλαδή ότι 'νόρμα' (ή 'κανόνας'), κατά την παραδοσιακή τουλάχιστον γραμματική, σημαίνει διατήρηση ορισμένων μόνον τύπων ομιλίας και απόρριψη άλλων ως χαλαρών και άτονων, λανθασμένων ή λαϊκών. Αντιθέτως, η 'χρήση' περιλαμβάνει όλες τις πραγματώσεις της γλώσσας, ακόμη και τις τυχαίες ή λανθασμένες ή όσες δημιουργούνται από δανεισμό, παρεμβολή, νέες αναλύσεις κτλ. Η 'δομή' επιτρέπει πάρα πολλούς σχηματισμούς που δεν εμφανίζονται αναγκαστικά στη νόρμα (π.χ. πολλά ρηματικά επίθετα με το εύκολο - ή το δύσκολο - ως α' συνθετικό—ευκολομετάφραστος, δυσκολομετάφραστος κ.τ.ό. — μπορεί να μην τα υιοθετήσει η νόρμα), ενώ η χρήση μπορεί να εισαγάγει και νέα στοιχεία που δεν υπάρχουν στη δομή. Η νόρμα συμπίπτει πάνω-κάτω μ' αυτό που οι Γάλλοι αποκαλούν *bon usage* ή με παρόμοιες αντιλήψεις για τη γλωσσική ορθότητα που επικρατούν και στη χώρα μας.

---

1. Ένα μικρό τμήμα της εργασίας αυτής δημοσιεύτηκε και στο περιοδικό *Τομές*, 70, 1981, 37-43. Με τη μορφή που έχει σήμερα, διαβάστηκε ως εισήγηση στο 6ο Συνέδριο του Γλωσσολογικού Τομέα του Φιλολογικού Τμήματος του ΑΠΘ (22-24/4/1985).

2. Βλ. Μ. Σετάτου, «Τα γλωσσολογικά κριτήρια για τον καθορισμό του κανόνα (νόρμας)» (*Προβλήματα της Δημοτικής Γλώσσας*, Θεσσαλονίκη, 1976, 67-73).

Α.

Με βάση αυτές τις αντιλήψεις, όπως τουλάχιστον κωδικοποιούνται από τον Τζάρτζανο και τον Μπουμπουλίδη³, καθορίζουμε για τη μετοχή σε -οντας (στο εξής: M1) στη Νεοελληνική Κοινή (NK) την εξής νόρμα (ή κανόνα): Ορθή θεωρείται βασικά η επιρρηματική χρήση της M1· διακρίνουμε τα εξής είδη:

Τροπική M1: *Ἦρθε τρέχοντας* (η M1 ισοδυναμεί εδώ με τροπικό επίρρημα).

Συνοδευτική M1: *Μαγείρευε τραγουδώντας* (η M1 εκφράζει εδώ τις 'συνοδούσες περιστάσεις' της ενέργειας του ρήματος: *Μαγείρευε και ταυτόχρονα τραγουδούσε* / [και συνόδευε το μαγείρεμα] με τραγούδια).

Χρονική M1: *Πηγαίνοντας* στη Θεσσαλονίκη συναντήσαμε τον Νίκο (η M1 ισοδυναμεί με χρονική πρόταση: ενώ, όταν πηγαίναμε...)

Λιτιολογική M1: *Μη μπόρωντας* να ζήσει στην πόλη, γύρισε στο χωριό (η M1 ισοδυναμεί με αιτιολογική πρόταση: επειδή δεν μπορούσε να ζήσει...)

Τα άλλα είδη επιρρηματικής M1, δηλαδή η υποθετική, η ενδοτική και η τελική M1 χαρακτηρίζονται ως κανονικές, αλλά ως περισσότερο ή λιγότερο σπάνιες.

Κανονική, αλλά σπάνια επίσης, θεωρεί ο Τζάρτζανος τη χρήση της M1 και ως κατηγορηματικής, ιδίως με τα 'αισθήσεως σημαντικά' ρήματα βλέπω, ακούω κτλ.: ένα παράδειγμα που δίνει, είναι το λαϊκό «καρτερούν την άνοιξη, το Μάη, το καλοκαίρι, ν' ακούσουν τα βλαχόπουλα λαλώντας τις φλογέρες (= ν' ακούσουν τα βλαχόπουλα να λαλούν τις φλογέρες)»: αντιθέτως, με τα ρήματα αρχίζω, παύω κ.τ.ό. δέχεται ότι χρησιμοποιείται κατηγορηματική M1 μόνον «κατά μίμησιν αρχαίας συντάξεως»: στην πρόταση δηλαδή «τα πρώτα σου βέλη άρχισαν δονώντας τη σιγή» (του Σικελικνού) έχουμε μίμηση του αρχαίου: «τα βέλη ήρξαντο δονούντας». Ο Μπουμπουλίδης δέχεται ανεπιφύλακτα τη χρήση της M1 και ως κατηγορηματικής και προσθέτει μάλιστα ότι είναι η μόνη που μπορεί ν' αναφέρεται «όχι μόνο στο υποκείμενο του ρήματος, αλλά και στο αντικείμενο».

Επίδραση της καθαρεύουσας θεωρεί τόσο ο Τζάρτζανος όσο και ο Μπουμπουλίδης την επιθετική ή αναφορική χρήση της M1, και ιδίως ο Τζάρτζανος ζητά ν' αποφεύγεται: ως ένα παράδειγμα προς αποφυγήν δίνει ο τελευταίος την πρόταση (του Βλαχογιάννη) «μπήκε ένα παιδί ξεσκούφωτο μοιάζοντας μαζί βοσκός και καλογεροπαίδι (μοιάζοντας = που εμοιαζε, το οποίο έμοιαζε)».

3. Βλ. Αχ. Τζαρτζάνου, *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)*, Εν Αθήναις, β' έκδ., Α': 1946 - Β': 1953, § 209-10. — Φ. Μπουμπουλίδης, *Η Μετοχή στα Νεοελληνικά*, Αθήνα, 1946, 17-22.

Τέλος, ως προς το υποκείμενο, κανονική θεωρείται η επιρρηματική M1 η οποία αναφέρεται (είναι 'συνημμένη') στο υποκείμενο της πρότασης στην οποία ανήκει: προτάσεις όπως το γνωστό παράδειγμα από τον Μακρυγιάννη «αυτός β γ α ί ν ο ν τ α ς από την πόρτα, ετοιμάστηκα εγώ», όπου η M1 έχει δικό της υποκείμενο (είναι δηλαδή απόλυτη), ή όπως η πρόταση του Σεφέρη (βλ. εδώ πιο κάτω) «ο βραχνάς με ξύπνησε ψ ά χ ν ο ν τ α ς στο συρτάρι», όπου η επιρρηματική M1 αναφέρεται στο αντικείμενο, τέτοιες προτάσεις θεωρούνται αντιγραμματικές, και συνιστάται η αποφυγή τους. Η μόνη εξαίρεση που γίνεται, αφορά τη M1 ορισμένων απρόσωπων ρημάτων, π.χ. «σ ο υ ρ ο υ π ώ ν ο ν τ α ς να βαρκαριστούμεν» (Μακρυγιάννης)⁴.

(Υπάρχουν βέβαια και άλλοι περιορισμοί σχετικά με τη γραμματικότητα ή την αντιγραμματικότητα των προτάσεων που περιέχουν M1, τους οποίους δε συζητεί καθόλου το παραδοσιακό Συντακτικό: π.χ. κανείς δεν μπορεί ν' αμφιβάλλει για την αντιγραμματικότητα προτάσεων όπως «ο Γιάννης είναι υπάλληλος στην τράπεζα, π α ί ρ ν ο ν τ α ς 6.000 μισθό» ή όπως «Ο Ιταλός είναι ο πιο επιτήδειος απ' όλους, κ ά ν ο ν τ α ς αποικιακή ζωή, ζ ώ ν τ α ς με τον τρόπο του» (Σεφέρης))⁵.

Με βάση τα παραδείγματα που είδαμε ως τώρα (εκτός από την τελευταία περίπτωση), θα μπορούσαμε να πούμε ότι η προσπάθεια καθορισμού της νόρμας σ' ό,τι αφορά τη M1 στη ΝΚ έγκειται κυρίως στο να περιορίσει την τάση που παρουσιάζει η χρήση, κάτω από ποικίλες επιδράσεις (κυρίως της καθαρεύουσας), να ξαναπλησιάσει τη M1 στην παλιά της δομή. Μάλιστα, μετά τον Τζάρτζανο και ως τις μέρες μας οι αντιλήψεις για τη νόρμα έγιναν ακόμη στενότερες. Σ' ορισμένα δηλαδή νεότερα συντακτικά εγχειρίδια όχι μόνον η κατηγορηματική αλλά και από τις επιρρηματικές η τελική M1 χαρακτηρίζονται ως τελείως αντιγραμματικές (ενώ η συνοδευτική συγχέεται άκριτα με την — κυρίως — τροπική)⁶. Εκτός αυτού, άλλες, 'μεικτές' σημασιολογικές λειτουργίες της M1 παραβλέπονται γενικά από το παραδοσιακό Συντακτικό (ορισμένα παραδείγματα θα δούμε πιο κάτω), ενώ οι λογικές σχέσεις αίτιο-αποτέλεσμα ή λόγος-συνέπεια, μέσον-σκοπός κτλ., όπου και όταν υπάρχουν ανάμεσα

4. Εντούτοις παραδείγματα όπως το «πάει λέγοντας» ή το «τρώγοντας έρχεται η όρεξη» (πβ. *L'appétit vient en mangeant*) μας δείχνουν ότι ο κανόνας θα πρέπει να διευρυνθεί, για να συμπεριλάβει και τα προσωπικά ρήματα που το υποκείμενό τους είναι γενικό και άριστο: τρώγοντας (εμείς, εσύ, κάποιος, κανείς κ.τ.ό.). Βλ. και σημειώσεις 54 και 56.

5. Μερικούς από τους περιορισμούς αυτούς εξετάζω λεπτομερώς σε ειδική μελέτη που ετοιμάζω.

6. Για μια πρόσφατη προσπάθεια καθορισμού της νόρμας σ' ό,τι αφορά τη M1 βλ. τον τόμο *Προβλήματα της Δημοτικής Γλώσσας*, cit., 56-7.

στη δευτερεύουσα μετοχική πρόταση και την κύρια απ' την οποία εξαρτάται, δεν εξετάζονται κατά τρόπο ενιαίο και συστηματικό. Πρέπει όμως να έχουμε υπόψη μας ότι η νόρμα της NK (σ' ό,τι αφορά τη M1 αλλά και γενικότερα), όπως καθορίζεται μέχρι τώρα στα συντακτικά εγχειρίδια, δεν είναι 'αντικειμενική', δε βασίζεται δηλαδή σε στατιστικά δεδομένα, αλλ' είναι περισσότερο 'αξιολογική' ή 'ρυθμιστική'⁷, διαμορφώνεται δηλαδή με βάση το τί θεωρεί γραμματικώς ορθό ο συντάκτης μιας γραμματικής ή ενός συντακτικού⁸.

B.

Ειδικά για τη NK, η αντικανονική χρήση της M1 που συναντούμε στο πεζογραφικό (και στο ποιητικό) έργο του Σεφέρη, νομίζω ότι θα πρέπει να μας κάνει σκεπτικούς ως προς τον καθορισμό της νόρμας, ιδίως εάν οι αντιλήψεις μας γι' αυτή είναι στενές. Με βάση μια πρόχειρη μέτρηση των M1 που χρησιμοποιεί ο Σεφέρης στα Ημερολόγιά του, διαπιστώνουμε ότι η αναλογία ανάμεσα σε κανονικές και μη κανονικές χρήσεις είναι για τις *Μέρες Α* 51:18 (ή 74:26% στο σύνολο των 69), ενώ διαμορφώνεται σε 149:71 (δηλαδή περίπου 2:1 ή 68:32% στο σύνολο των 220) για τις *Μέρες Δ*, έχουμε άρα μια προοδευτική αύξηση των μη κανονικών χρήσεων όσο προχωρούμε από την περίοδο 1925-31 στην περίοδο 1941-44. Μολονότι, βέβαια, σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχει αμφιβολία αν πρέπει να θεωρηθεί μια χρήση 'ορθή' ή όχι, λόγω του συντομογραφικού χαρακτήρα πολλών ημερολογιακών σημειώσεων του Σεφέρη (π.χ. «Όλο το απόγευμα χτες και σήμερα [το περάσαμε;] τριγυρνώντας μαγαζιά για τα ψώνια του καινούργιου μας ταξιδιού» [*Μέρες Δ*, 287], αλλά: «Από τις 5 ώς τις 8.30' ο Παναγιώτης εδώ, διαβάζοντας το ημερολόγιο ταξι-

7. Σετάτος, όπου και στη σημ. 2, 70.

8. Γενικά το πρόβλημα του καθορισμού της νόρμας είναι οξύ και δυσεπίλυτο για όλα τα θεωρητικά γλωσσολογικά μοντέλα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μετασχηματιστική γραμματική, η οποία χρησιμοποιεί για όλα τα άλλα ζητήματα φορμαλιστικά κριτήρια, περιφρονώντας ό,τι μπορεί να έχει σχέση με τη διαίσθηση, αναγκάζεται στο σημείο αυτό να καταφύγει στη βοήθεια των 'πληροφορητών' (informants) και στο γλωσσικό αίσθημα των 'φυσικών ομιλητών' (native speakers) μιας γλώσσας, για να καταλήξει, αφαιρετικά, στον λεγόμενο 'ιδεώδη ομιλητή/ακροατή' (ideal speaker/hearer), σε σχέση με τον οποίο θα καθορίσει τελικά τί είναι γραμματικώς ορθό και τί όχι: στο μεταξύ, επειδή το πείραμα και με δέκα μόλις 'πληροφορητές' αποδεικνύει πόσο το γλωσσικό αίσθημα ή η 'γλωσσική ικανότητα' (linguistic competence) των φυσικών ομιλητών μιας γλώσσας ποικίλλει, αναγκάζεται να δεχτεί την ύπαρξη 'επιπέδων' ή 'βαθμών' γραμματικής ορθότητας (βλ. π.χ. N. Ruwet, *Introduction à la Grammaire Générative*, 1968, 41-4 και Γ. Μπαμπινιώτη, *Γενετική - μετασχηματιστική Γραμματική*, 1977, 8-10). Όλα αυτά έδωσαν αφορμή στους επικριτές της, να πουν ότι η μετασχηματιστική γραμματική βγάζει από την πόρτα τη διαίσθηση, για να βάλει από το παράθυρο τον 'ιδεώδη ομιλητή / ακροατή'.

διού του» [290]⁹), εντούτοις το ποσοστό των μη κανονικών χρήσεων είναι πάλι υψηλό. Στις Δοκιμές το ποσοστό αυτό είναι πολύ μικρότερο, αλλά κάθε άλλο παρά ασήμαντο. Τέλος, η αναλογία για τα Ποιήματα είναι 122:54 (δηλαδή πάλι περίπου 2:1):

ΜΕΡΕΣ Α, Γ, Δ (1)

Χάρηκα σήμερα βράδυ που είδα έναν τύπο της φυλής μου, ύστερα από τόσον καιρό ανάμεσα σ' αυτούς τους βαλτωμένους ανθρώπους. Ήταν ένας Βορειοηπειρώτης μιλώντας πλέρια και καθαρά ελληνικά. Άντρας ώς 45 χρονώ, ψηλός, γερός, χτυπώντας τη γροθιά του πάνω στο τραπέζι, ξανθός, αναμαλλιάρης, με μια κιλότα χακί και τσαρούχια.

[Μέρες Γ, 83] (α) (επιθετική χρήση: «... ένας Β. που μιλούσε... που χτυπούσε»)

Οι γυναίκες [της Κορυτσάς] που δεν έχουν κάποια ρετσινιά είναι σπάνιες [...] Αναφέρουν έναν πατέρα φωνάζοντας μόλις ξυπνούσε στη νύφη του: «Πόσες φορές σε καβ[...] ο γιός μου;»

[43] (β) («...έναν π. που φώναζε...»)

Άνοιξα τα μάτια και συλλογιζόμουν: ο Χ., Εγγλέζος συγγραφέας, γράφοντας χειρότερα από μένα, πιο νέος από μένα, είναι ελεύθερος, μπορεί να είναι ελεύθερος. Γράφει ό,τι θέλει. Αν αποκτήσει κάποιο όνομα θα τον δημοσιέψουν από το Μάντσεστερ ως τη Σαγκάη [...]

[Μέρες Δ, 143] (γ)

Ζωή απάνθρωπη. Σήμερα τ' απόγευμα σταματημένο μυαλό ή γυρίζοντας στο κενό.

[Μέρες Γ, 27] (δ)

9. Η πρώτη περίπτωση είναι λιγότερο 'αποκλίνουσα' από τη δεύτερη, εάν και εφόσον το υποκείμενο και το ρήμα στα οποία είναι συνημμένη η Μ1, νοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: σε πολλά παραδείγματα το εννοούμενο υποκείμενο είναι το εγώ (του ημερολογιογράφου) — σπανιότερα το εμείς ή άλλο —, ενώ το ρήμα εικάζεται μέσα από κάποιο αντίστοιχο (ετυμολογικά συγγενές) ουσιαστικό που αποτελεί 'εν προκειμένω' τον πυρήνα της πρότασης: τα τέσσερα πρώτα παραδείγματα είναι από τις Μέρες Δ και τα υπόλοιπα από τις Μέρες Α (στο τελευταίο έχουμε διαφορετικού είδους μετοχή, και το διάλεξα επίτηδες):

«Σήμερα το πρωί ξυπνώντας, στην εφημερίδα: Σκοτώθηκε στον προχθεσινό βομβαρδισμό του Λονδίνου ο [...]». «Συγκίνηση ακούοντας, στην τελετή [του γάμου του με τη Μαρώ], το μύθο του κρασιού στο γάμο της Κανά [...]». «Μεγάλη συγκίνηση κοιτάζοντας τα βουνά της Κρήτης: τέλειος τόπος». «Όλες τούτες τις μέρες κοιτάζοντας τον ουρανό με τα σπάνια άστρα, μεγάλη νοσταλγία του βόρειου ημισφαιρίου». «Κοίταγμα πίσω: μια μαύρη κορδέλα: κοίταγμα εμπρός: ανέφικτα πράγματα. Συναίσθηση πως γερνώ: καταπληκτικό αίσθημα κοιτάζοντας την προσπάθεια προσώπων να ξαναβγούν στην επιφάνεια μέσα από τις μπερδεμένες γραμμές των φωτογραφιών» — «Γυρισμός στο γραφείο με την ψυχή στα δόντια, όπως άλλοτε στις μεγάλες πολιτείες, μέσα στις λάσπες, μέσα στο χιονοστρόβιλο — προσευχόμενος».

Ο γυρισμός. Το βαπόρι ήταν γεμάτο πρόστυχες γυναίκες, άθλια φτιασιδωμένες, με χειρονομίες παρμένες από παμπάλαια φιλμ, σέρονοντας έναν καταλυμένο αισθησιασμό, καθώς θά 'σερναν τις παντούφλες τους.

[26] (ε)

Όταν όμως φτάσει κανείς εκεί που έφτασα, καταλαβαίνει πως αν σημαίνουν κάτι, αυτό το κάτι είναι η τραγική γύμνια του ανθρώπου στερημένου από τα πάντα και ξέροντας πως λίγο πάρα πέρα [...] είναι η ανάπνοση που δε θα την έχει ποτέ.

[67] (στ)

...νιώθεις ...πως πατάς δρόμους άγνωστους, πως αγγίζεις σώματα ζεστά από το πάθος, σφραδάζοντας, ή κρύα από την εξάντληση.

[ό.π.] (ς)

Το κορμί της δε φεύγει από τη σκέψη μου, γυμνό, καίγοντας ως την ψυχή.

[64] (η)

Θα τον ήθελα κλειστό αυτό τον κόσμο [της αρχαίας τραγωδίας], όπως ακριβώς είναι μέσα στο ημικύκλιο του θεάτρου, ζώντας, δρώντας, δίνοντας ποίηση.

[248] (θ)

Βγαίνοντας, βλέπω ξαφνικά τον Τειρεσία με το ραβδί του [...] Παρακάτω οι 28 άντρες του χορού ιδρωμένοι, βγάζοντας γένια και μουστάκια, όπως βγάζει κανείς το καπέλο του και τα μαύρα γυαλιά του, έτοιμοι να μπαρκάρουν σ' ένα μικρό μπούσι της γραμμής του Δαφνιού.

[249] (ι)

Πάνω από το Μπάρτσι είναι ένα μονοπάτι αρκετά πλατύ, που χάνεται ανάμεσα σε δυο κορυφές. Ήμασταν στα μισά όταν βασίλεψε ο ήλιος. Γελάδια γυρίζοντας από τη βοσκή, αδύνατα και κακομοιριασμένα. Στο τέλος, ένα οροπέδιο [...] Υγρό, παχύ χρώμα. Μυρωδιές του καλοκαιριού και, για πρώτη φορά, πυγολαμπίδες τραβώντας ίσιες γραμμές πάνω από τους θάμνους. Τόσες πολλές που σε ζάλιζαν.

.....
Ένας βοσκός ήρθε κοντά μου πέφτοντας ο ήλιος,
με κοίταξε χωρίς να μου μιλήσει και ξανάφυγε.

[66] (ια)

Προχτές ήταν η πρεμιέρα· στα προπύλαια, πλήθος αυτοκίνητα όπως στην πλατεία της Όπερας στο Παρίσι. Ο κ. Β., ξένος διπλωμάτης, με σμό-

κιν, πολύ ψηλός και πολύ λιγνός, συνοδεύοντας μια κυρία με τουρμπάνι, πλακωτή σαν Baeuce του Charles Réguy. Μπροστά τους ένας κοσμικός κύριος όλο καμπύλες, καπνίζοντας ένα πελώριο πούρο, άσεμνο την ώρα εκείνη, κραυγάζοντας με στόμφο για να κάνει τους άλλους να γελάσουν: «Αυτή είναι η Ακρόπολις!»

[Μέρες Α, 60] (ιβ)

Αρκετό κέφι στο γυρισμό. Κοντά στο Χαλάντρι ανεβήκαμε σ' ένα από αυτά τα μικρά φορτηγά Ford που τά 'χουν κάνει λεωφορεία. Δυο ζευγαράκια: ένας νέος ολότελα μεθυσμένος, φοιτητής της Ιατρικής, Κεφαλλονίτης, γυρεύοντας να πιάσει κουβέντα με όλους τους επιβάτες [...] Οι σύντροφοί του: ο νέος λιγομίλητος και κλειστός και το κορίτσι όμορφο και ψηλό περιφέροντας παντού το αριστερό χέρι με ανοιγμένα τα δάχτυλα για να φανούν τα βαμμένα νύχια της.

[52] (ιγ)

Μετά το βασίλεμα, ανεβήκαμε στο βουνό. Μονοπάτι κάτω απ' τα λιόδεντρα: στην κορφή, το εκκλησάκι. Στο δρόμο, ένας τυφλός γέρος καθισμένος σ' ένα πεζούλι, η μια παλάμη πάνω στην άλλη: άσπρα γένια, το άπλανο βλέμμα του. Παρακάτω, μια γριά φυλάγοντας πρόβατα με τα μαλλιά σαν ρόκα.

[124] (ιδ)

Εκδρομή σήμερα στον Υμηττό. Καισαριανή: το πλήθος πλημμυρίζοντας το μοναστήρι, σκεπάζοντας την εξοχή με ψώρα.

[46] (ιε)

Γάμος. Η Κυρία Δ. Παγωμένο χαμόγελο: δυο ρυτίδες στηρίζοντας τη μύτη και η ασπράδα των δοντιών ξεπετώντας. Ξαφνικά τρομερά γριά, σφαδάζοντας σαν χτυπημένο ζώο. Το χέρι της με τα ροδόφυλλα αφήνοντάς τα να πέφτουν ένα ένα, σα νεκρό. Και η ζωή αδιάφορη τραβούσε το δικό της δρόμο.

[120] (ιστ)

'Ημασταν όλοι μαζεμένοι στη βεράντα, κοιτάζοντας κατά το βοριά, όπως σε κατάστρωμα καραβιού.

[61] (ιζ)

Βράδυ. Έξω, δεξιά μου, ακούω τα κύματα που χτυπούν στο μόλο: αριστερά μου στους διαδρόμους του ξενοδοχείου ο αγέρας σφυρίζει, όπως στη Σκάλα. Καθώς γυρίζαμε, φεγγάρι φωτίζοντας προβιές κυμάτων.

[Μέρες Δ, 308] (ιη)

Αφάνταστη ζωή σε τούτο το κοιμισμένο νερό. Φυτά, ψαράκια, πουλιά, και οι λιμπελούλες: γαλάζιες χρώμα γλυσίνα, κόκκινες με διάφανα φτερά σαν από κελοφάνι, βυσσινές, κυνηγώντας η μια την άλλη, παλεύοντας, συνοουσιάζοντας.

[298] (ιθ)

Ο ανταποκριτής του BBC μιλούσε και για την υποδοχή που έκανε ο λαός στις αγγλικές δυνάμεις: Κατακουρελιασμένοι, έλεγε, αλλά με λουλούδια, τραγουδώντας και χορεύοντας, και βοηθώντας όλοι μαζί, άντρες, γυναίκες και παιδιά, στο φτιάξιμο των αεροδρομίων — κημένοι άνθρωποι.

[364] (κ)

Έβλεπε μια υπέρογκη μούντζα, κι ανάμεσα στα δάχτυλα, στη μέση το «Σκακιστή» παλεύοντας να σπρώξει το ασήκωτο άγαλμα, δεξιά τη «Γριά» γεμίζοντας τις ρυτίδες του προσώπου της με δάκρυα, και ζερβά τη Νόρκα να φτιάνει λακκάκια στα μάγουλά της χαμογελώντας.

[Μέρους Α, 36] (κα) (κατηγορηματική μετοχή συνημμένη στο αντικείμενο)

Η φασαρία θα τέλειωνε καθώς το μπουλούκι έστριβε σ' ένα σοκάκι. όταν μια γριά, που δεν είχαμε προσέξει, φανερώθηκε μαζεύοντας μια μεγάλη πέτρα [...] Την ίδια στιγμή [...] ήρθε και η κόρη: πασούμια και ρομπαντικάμερα, ογκωμένα βυζιά και καπούλια, περπατώντας με τόσα δα βηματάκια και άπειρα κουνήματα, μολονότι ήταν, καθώς φαινότανε, βιαστική και θυμωμένη.

[50] (κβ) (κατηγορηματική συνημμένη στο υποκείμενο)

...σαν εκείνη τη μεγάλη φωτιά που είδαμε ένα πρωί στο νησί σπιθοβολώντας ήχους ξερούς.

[Μέρους Γ, 68] (κγ)

Η εικόνα παράστανε το σχήμα της Ελλάδας να βγαίνει από μαύρα σύννεφα [...] και δεξιά ένα περιστέρι κρατώντας στο ράμφος του ένα κλωναράκι ελιάς...

[Μέρους Δ, 318] (κδ)

Μέσα σ' αυτή την πόλη δεν μπορείς να πάψεις να συλλογίζεσαι [: φαντάζεσαι Δοκιμές, 427] τον Καβάφη, μαζεύοντας [: χωρίς κόμμα Δοκιμές, ό.π.] σιγά-σιγά τις εντυπώσεις του από αυτά τα [: τέτοια] μικροπράγματα, σε κάθε γωνιά, και κάνοντάς τις [: τες] τέσσερα-πέντε ποιήματα κάθε [: το] χρόνο.

[101] (κε)

Αλλά ήταν τεμπέληδες αυτοί οι Αραπάδες. Τους συλλογίζομαι τα μεσημέρια διώχνοντας τις μύγες με τις αλογότριχες ή παίζοντας με τα δάχτυλα των ποδιών τους.

[129] (κστ)

Αισθάνομαι κάποτε, όπως σήμερα, φριχτά φυλακισμένος εδώ, τρώγοντας τα νύχια.

[148] (κζ)

Γυρίζοντας μονάχος στον άδειο δρόμο, ο ουρανός εξαιρετικά πλούσιος.
[Μέρες Γ, 244] (κη) (απόλυτη μετοχή)

Ξεκινώντας από το Μπράν, η βροχή γύρισε στη πόρτα.
[125] (κθ) (απόλυτη μετοχή)

Γυρίζοντας με τη μπενζίνα στο πλοίο, εξαιρετικά λαίμαργοι γλάροι μακλώνοντας για ένα κομμάτι.
[Μέρες Δ, 211] (λ)

Τ' απόγευμα κατεβήκαμε ακολουθώντας τα τείχη της παλιάς πόλης [...] *Περνώντας*, σε μια γωνιά, πίσω από κάτι κάγκελα, σωριασμένα καρπούζια σαν κεφάλια φυλακισμένων, πράσινα πάνω στο μελί χρώμα της παλιάς πέτρας.

[231] (λα)
Ξεκινήσαμε 16.15' [...] *Φτάνοντας* στο Κάιρο πολλά φώτα: στην απουσία μας κατάργησαν το black-out.

[346] (λβ)
Βγαίνοντας, μέρα ακόμη στο δρόμο: κιόλας το καλοκαίρι.

[329] (λγ)
Γυρίζοντας σπίτι, μπροστά στην πόρτα, ένα τζίπ.

[377] (λδ)
Φθάσαμε στο νεκροταφείο προχωρημένο απόγευμα [...] *Γυρίζοντας*, ο Simony εξακολουθούσε τον παράτονο επικήδειό του [*γυρίζοντας*, ενν. εμείς = εγώ και ο Simony].

[Μέρες Γ, 246] (λε)
Ο βραχνάς με ξύπνησε ψάχνοντας μέσα στο συρτάρι.
[72] (λστ) (επιρρηματική μετοχή συνημμένη στο αντικείμενο)

Το βράδυ, *γυρίζοντας* από το γραφείο, μου λέει η Μαρώ πως [ο Νικολούδης] τηλεφώνησε δυο φορές.

[Μέρες Δ, 122] (λζ) (επιρρηματική μετοχή συνημμένη σε άλλον όρο της πρότασης, εκτός από το υποκείμενο και το αντικείμενο)

...η πρώτη αρχή που εφαρμόζεται σε τούτο τον πόλεμο από τους 'Αγγλους είναι η οικονομία ανθρώπων, των δικών τους ανθρώπων, αδιαφορώντας για τους άλλους.

[312] (λη)

ΔΟΚΙΜΕΣ (2)

Η τέχνη είναι έργο του ανθρώπου. Είναι παράξενο πώς φέρνει κάποτε στο νου αυτή η φράση εικόνες από τη ζωή των φυτών: νερολούλουδα τεντώ-

νοντας το κεφάλι πάνω σ' ένα κοτσάνι που πάει να σπάσει καθώς ανεβαίνουν τα νερά· δέντρα αμέριμνα μέσα στον αγέρα, ενώ η ρίζα προχωρεί τυφλή για να βρει τη φλέβα ή το βράχο· το ξύλο που γίνεται καράβι, τα καράβια που βουλιάζουν.

[A', 121] (α) (το *τεντώνοιας* αντιστοιχεί με το επίθετο *αμέριμνα* και την αναφορική πρόταση που γίνεται *καράβι*)

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως μια μεγάλη αίθουσα γεμάτη και συγκινημένη, που έχει γίνει όλη μια σκοτεινή καρδιά, μ' έναν παλμό, ξεσπάζοντας την ώρα της καταστροφής, είναι ένα ωραίο πράγμα και μας δίνει την αίσθηση του ανθρώπινου μεγαλείου.

[150] (β) (επιθετική χρήση)

Και των δυο τα έργα, έτσι όπως ήρθαν ως εμάς, μοιάζουν με τις παλιές γαλέρες γυρίζοντας από μιαν άνιση μάχη, αρεμίζοντας κατατροπημένα πανιά.

[218] (γ)

Σ' έκανε να αναπολήσεις κάτι αφιλοκερδείς μελετητές του δεκάτου έκτου αιώνα συζητώντας, για την αγάπη της μάθησης, μέσα στο εργαστήρι ενός ζωγράφου.

[80] (δ)

Την εποχή εκείνη οι άθλιες αυτές εκδόσεις με γοητεύανε. Στο ξώφυλλο, ο Ερωτόκριτος, ένας λεβέντης κοιτάζοντας αγριωπά και κάπως λοξά, με περικεφαλαία θυσανωτή, μ' αναδιπλωμένο μανδύα πάνω απ' το θώρακα, έχοντας πίσω του ένα αχαμνό βυζαντινό περιστύλιο, το σκουτάρι και το κοντάρι αεροκρέμαστα ανάμεσα στις κολόνες.

[268] (ε)

Ωστόσο, κάποτε δε μου είναι δυσάρεστο [...] να φαντάζομαι έναν κουφό Μπετόβεν γράφοντας μανιακά τη μουσική του ανάμεσα σε ακουστικά κέρατα και σπασμένες από το χτύπημα χορδές.

[159] (στ) (κατηγορηματική συνημμένη στο αντικείμενο)

Ο Κάλβος δεν το [το συναισθηματικό κατακάθι] έχει ποτέ [...] Τον αισθάνεται κανείς αφησμένο σ' ένα ερημονήσι του Ειρηνικού, αναλύοντας τις καταλήξεις των ρημάτων του, για ν' ακούσει καλύτερα μια φωνή, ας είναι και τη δική του.

[75] (ζ)

Θυμούμαι τα νιάτα της εποχής εκείνης μουδιασμένα ακόμη από την «καταστροφή», ψάχνοντας ένα δρόμο με παράφορα ή αποκαμωμένα ψηλάφηματα, νιώθοντας πάντα έναν ανυπέβλητο φράχτη από το ένα πλευρό.

[77] (η)

Ο Θεός Ηρακλής [...] ακούστηκε μια νύχτα φεύγοντας από την Αλεξάνδρεια με εξάισιες μουσικές και τραγούδια.

[422] (θ) (κατηγορηματική συνημμένη στο υποκείμενο)

Το παραμύθι [...] για τον Κάιν που φαίνεται εκεί πάνω κρατώντας σ' ένα καλάθι τα κόκκαλα του 'Αβελ.

[B', 323] (ι)

Κι αυτό είναι η τιμωρία των ανθρώπων που καυχούνται περιφρονώντας την τέχνη.

[A', 152] (ια)

Τελειώνοντας το '49, ο Γιώργος Κατσίμπαλης μου ζήτησε να του γράψω ένα γράμμα.

[B', 30] (ιβ)

(απόλυτη)

'Ετσι, με λίγα λόγια, τραβήξαμε το δρόμο μας. 'Ωσπου, τελειώνοντας ο 18ος αιώνας, το ρέμα μοιάζει ξαφνικά να στενεύει, και λες πως οι δυο συνοδείες θ' ανταμώσουν: Σολωμός.

[A', 187] (ιγ)

'Ολη αυτή η περίοδος, αρχίζοντας από την ξαφνική σπιθοβολή ορισμένων στίχων, στη δημοτική, του Παπαδιαμαντόπουλου [...] ως «Στον ίσκιο της καρδιάς» του Γρυπάρη [...], δείχνουν έναν οργασμό της ελληνικής ποιητικής έκφρασης [...]

[371] (ιδ)

Ο Σολωμός έμαθε και έγραψε ελληνικά με τον ίδιο τρόπο (κρατώντας όλες τις αναλογίες) που έμαθε και έγραψε γαλλικά ο Παπαδιαμαντόπουλος.

[71· πβ. 430] (ιε)

Ο ποιητής του «Ερωτόκριτου», κρατώντας τις αποστάσεις, αν είχε γράψει κάπου τη σκέψη του, θα μας έλεγε [...] πως [...]

[505] (ιστ)

Σημειώνω το παράδειγμα του Καβάφη γιατί μπορεί να σου δώσει, κατά προσέγγιση και απλουστεύοντας πολύ, ένα στίγμα όπου θα μπορούσε να τοποθετηθεί η ελληνική ποίηση σχετικά με την ποίηση του 'Ελιοτ.

[B', 17] (ιζ)

Μου φαίνεται πως, έτσι που την προσδιορίζω, η ακοή αυτή στην Ελλάδα βρίσκεται, μιλώντας γενικά, σε χαμηλότερο επίπεδο και από το μέσον όρο λ.χ. των Επτανησίων στον καιρό του Σολωμού, και από το μέσον όρο της Ευρώπης.

[54] (ιη) (απόλυτη μετοχή· πβ. με το αγγλ.: *Speaking generally, these crimes will no longer be tolerated in this city...*)

ΠΟΙΗΜΑΤΑ (3)

...σαν τους νέους που ξόδεψαν όλη τους την ψυχή για να φορέσουν ένα

μονογυάλι / σαν τις κοπέλες ηλιοτρόπια ρουφώντας την κορφή τους για να γίνουν κρίνα.

[7η έκδ., 89-90] (α)

Από τότες πόσες φορές πέρασε μπροστά μου μια γυναίκα, που της απόμεναν μονάχα τα μαλλιά, τα μάτια, το στήθος και τίποτε άλλο, γοργόνα ταξιδεύοντας στο πέλαγο [...]

[135] (β)

Είναι πολλές πληγές μέσα στους άορατους ανθρώπους, μέσα του / πάθη μετέωρα περιμένοντας τη δεύτερη παρουσία / επιθυμίες ταπεινές που κόλλησαν πάνω στο χώμα / σκοτωμένα παιδιά και γυναίκες που κουράστηκαν την αυγή.

[147-8] (γ)

...’Ω εκείνη η επίμονη σκέψη / κλεισμένη σ’ ένα κουτί αδειανό, θεληματική / χτυπώντας αδιάκοπα το χαρτόνι [...]

[162] (δ)

Εκείνο το σπίτι περιμένει / μ’ ένα σκυλί γερασμένο / περιμένοντας για να ξεψυχήσει το γυρισμό.

[201] (ε)

Σέρνουνε μοιρολόγια οι μυροφόρες / ν’ ακολουθήσει η ελπίδα των ανθρώπων / στα μάτια σφηνωμένη με τις φλόγες / φωτίζοντας το χώμα το τυφλό / που ιδρώνει από της άνοιξης τον κόπο.

[44] (ζ)

Τα πρόσωπα που βλέπω δε ρωτούν μήτε η γυναίκα / περπατώντας σκυφτή βυζαίνοντας το παιδί της.

[144] (η)

[...] αγάπησα κάποιους ανθρώπους άγνωστους / απαντημένους ξαφνικά στο έβγα της μέρας, / μονολογώντας σαν καπετάνιοι βουλιαγμένης αρμάδας [...]

[171] (θ)

μέσα στο μεγάλο φλούδι του ύπνου που μας τυλίγει αχάραχτο [...]/με μικροσκοπικά κρύσταλλα γυαλίζοντας σπασμένα από την κίνηση των ερπετών.

[185] (ι)

Και τώρα βγήκε το νέο φεγγάρι αγκαλιασμένο/με το παλιό με τ’ όμορφο νησί ματώνοντας / λαβωμένο.

[195] (ια)

Γνώρισα / τη φωνή των παιδιών την αυγή / πάνω σε πράσινες πλαγιές οροβολώντας / χαρούμενα σαν μέλισσες [...]

[196] (ιβ)

ξυπνώ / σαν το χρυσόψαρο κολυμπώντας / μέσα στα χάσματα της
αστραπής [...]

[200] (ιγ)

θά 'λεγες είναι φορτωμένοι σ' ένα παμπάλαιο κάρο / κατακυλώντας
σε χαλασμένους δρόμους, σε παλιά καλυτερίμια, / οι αγάπανθοι τ' ασφοδίλια
των νέγρων.

[201] (ιδ)

Και τα παιδιά που κάνουν μακροβούτια απ' τα μπαστούνια / πηγαίνουν
σαν αδράχτια γνέθοντας ακόμη, / σώματα γυμνά βουλιάζοντας μέσα στο μαύρο
φως / μ' ένα νόμισμα στα δόντια, κολυμπώντας ακόμη, / καθώς ο ήλιος ράβει
με βελονιές μαλαματένιες / παλιά και ξύλα υγρά και χρώματα πελαγίσια.

[232] (ιε)

Τρία κόκκινα περιστέρια μέσα στο φως / χαράζοντας τη μοίρα μας
μέσα στο φως / με χρώματα και χειρονομίες ανθρώπων / που αγαπήσαμε.

[65] (ιστ)

ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΗΜΑ. Νείλος, «Γα περιστέρια» — Πανιά στο Νείλο, /
πουλιά χωρίς κελάιδισμα με μια φτερούγα / γυρεύοντας σιωπηλά την άλλη /
ψηλαφώντας στην απουσία τ' ουρανού / το σώμα ενός μαρμαρωμένου εφήβου /
γράφοντας με συμπαθητικό μελάνι στο γαλάζιο / μιαν απελπιστική κραυγή.

[211] (ιζ)

...πέρα μακριά / μια θάλασσα / πέρα μακριά / ένα νησί στον ήλιο / και
τα χέρια σφίγγοντας τα κουπιά / πεθαίνοντας την ώρα που φάνηκε το λιμάνι
/ και τα μάτια κλειστά / σε θαλασσινές ανεμώνες.

[172] (ιη)

και είσαι / σ' ένα μεγάλο σπίτι με πολλά παράθυρα ανοιχτά / τρέχοντας
από κάμαρα σε κάμαρα, δεν ξέροντας από πού να κοιτάξεις πρώτα [...]¹⁰

[233] (ιθ)

[...] και τ' ακρογιαλί γεμάτο θρύψαλα παλιά πιθάρια. / Ασήμαντες οι
κολόνες· μονάχα ο Άγιος Επιφάνιος / δείχνοντας μουντά, χωνεμένη τη δύ-
ναμη της πολύχρυσης αυτοκρατορίας.

[267] (κ)

10. «δεν ξέροντας: όπως λ.χ. στον Ερωτόκριτο Α 1365» σημειώνει ο Σεφέρης. Δες και τη σημ. 30. Πβ. και: «και δεν ηξεύροντα πώςώς μαντάτον βοήθειας» (Αντώνιος Αχέλης, «Μήλας Πολιορκία», στ. 1796· βλ. πρόχειρα Π. Δ. Μαστροδημήτρη, *Η Ποίηση των Μεταβυζαντινών Χρόνων*, 1984, 182).

Νά που μ' αρέσουν επί τέλους αυτά τα βουνά μ' αυτό το φως / με δέρμα
 ρυτιδωμένο σαν την κοιλιά του ελέφαντα / όταν τα μάτια του στενεύουν απ' τα
 χρόνια. / Νά που μ' αρέσουν αυτές οι λεύκες, δεν είναι πολλές / σηκώνοντας
 τους ώμους μέσα στον ήλιο.

[161] (κα)

Τον περιστοίχιζαν γυμνές γυναίκες με μπρούτζινα φύλλα αραποσυκιές
 / σβησμένοι φανοστάτες ανεμίζοντας τους κηλιδωμένους επίδεσμους της με-
 γάλης πολιτείας / ασύμμετρα κορμιά γεννοβολώντας κεντύρους και αμαζό-
 νες / σαν άγγιζαν τα μαλλιά τους το Γαλαξία.

[184] (κβ)

Και το κακάρισμα της φραγκόκοτας την αυγή κι ο κόκορας που λάλησε
 πέφτοντας σ' ένα βαθύ πηγάδι / κι' η φωτιά στο πλάι του βουνού σηκώνοντας
 παλάμες από σούρφανο και φύλλα του φθινοπώρου / [...] είτανε πράγματτα
 απομονωμένα [...]

[185] (κγ)

[...] γερόντισσες με γιατροσόφια ανεβαίνοντας τις σκάλες που τρίζουν
 / [...] κι' η πόρτα που άνοιξε κι' ο караβοκύρης θαλασσοδαρμένος / πετώντας
 σε μια μαύρη κασέλα το βρεμένο σκουφί του. / Αυτά τα πρόσωπα κι' αυτά
 τα περιστατικά σ' ακολουθούσαν [...]

[197] (κδ)

Τώρα που κάθομαι άνεργος και λογαριάζω / λίγα φεγγάρια απόμειναν
 στη μνήμη / νησιά, χρώμα θλιμμένης Παναγίας, αργά στη χάση / ή φεγγα-
 ρόφωτα σε πολιτείες του βορρά ρίχνοντας κάποτε / σε ταραγμένους δρόμους
 ποταμούς και μέλη ανθρώπων / βαρειά μια νάρκη.

[216] (κε)

Ψίθυροι / σαν την ανάσα του κυπαρισσιού τη νύχτα εκείνη / [...] σαν
 την ανάμνηση της φωνής σου λέγοντας «ευτυχία».

[145] (κστ)

Μένει ακόμα το κίτρινο απόσταγμα το καλοκαίρι / και τα χέρια σου
 γγίζοντας μέδουσες πάνω στο νερό [...]

[142] (κζ)

Μένει ακόμα η κίτρινη έρημο το καλοκαίρι / κύματα της άμμου φεύ-
 γοντας ως τον τελευταίο κύκλο / ένας ρυθμός τυμπάνου αλύπητος ατέλειω-
 τος / μάτια φλογισμένα βουλιάζοντας μέσα στον ήλιο / χέρια με φερσίματτα
 πουλιών χαράζοντας τον ουρανό / χαιρετώντας στίχους νεκρών σε στάση
 προσοχής / χαμένα σ' ένα σημείο που δεν τ' ορίζω και με κυβερνά' / τα
 χέρια σου γγίζοντας το ελεύθερο κύμα.

[143] (κη)

η σάυρα πάνω στην άσπρη πέτρα / μένει ακίνητη / κοιτάζοντας το φρουγμένο χόρτο.

[10η έκδ., 305] (κθ)

[...] μέσα στην πρωινή καταχνιά / μόλις ξεχώριζαν τ' αρνιά κουλουριασμένα μηρουκάζοντας.

[7η έκδ., 134] (λ)

Κι' ήρθε η φωνή του γέρου, αυτή την ένιωσα / πέφτοντας στην καρδιά της μέρας / ήσυχη, ακίνητη: « [...]».

[230] (λα)

Εδώ βρεθήκαμε γυμνοί κρατώντας / τη ζυγαριά που βάραινε κατά το μέρος / της αδικίας.

[81] (λβ)

Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας ανάμεσα στ' ασπρισμένα του γένεια, λόγια της γλώσσας μας, όπως τη μιλούσαν πριν τρεις χιλιάδες χρόνια.

[96] (λγ)

Δεν ξέχασα τίποτε / όλα είναι στη θέση τους ταχτοποιημένα κατά σειρά περιμένοντας το χέρι να διαλέξει.

[135] (λδ)

Βγήκε το νέο φεγγάρι στην Αλεξάνδρεια / κρατώντας το παλιό στην αγκαλιά του / κι' εμείς πηγαίνοντας κατά την Πόρτα του Ήλιου / μες στο σκοτάδι της καρδιάς — τρεις φίλοι.

[195] (λε)

[...] Α/π «Αυλίσ», περιμένοντας να ξεκινησει. / Καλοκαίρι 1936.

[109] (λστ)

Γυρίσαμε πάλι στο φθινόπωρο, το καλοκαίρι / σαν ένα τετράδιο που μας κούρασε γράφοντας μένει / γεμάτο διαγραφές [...]

[141] (λζ)

Στη Σαντορίνη αγγίζοντας νησιά που βουλιάζαν / ακούγοντας να παίζει ένα σουραύλι κάπου στις αλαφρόπετρες / μου κάρφωσε στην κουπαστή / μια σαΐτα τυναγμένη ξαφνικά [...]

[107] (λη)

Ο ύπνος σε μετακινούσε και σε κομμάτιαζε / [...] χωρίς να μπορώ να σ' αγγίξω ολόκληρη, / ενωμένη με τη σιωπή σου· / βλέποντας τον ίσκιο σου να μεγαλώνει και να μικραίνει, / να χάνεται στους άλλους ίσκιους [...]

[66] (λθ)

Κράτησα τη ζωή μου, μαζί του, γυρεύοντας το νερό που σ' αγγίζει / στάλες βαρειές πάνω στα πράσινα φύλλα, στο πρόσωπό σου / μέσα στον

άδειο κήπο, στάλες στην ακίνητη δεξιαμενή / βροίσκοντας έναν κύκνο νεκρό
μέσα στα κάτασπρα φτερά του, / δέντρα ζωντανά και τα μάτια σου προση-
λωμένα.

[145] (μ)

Παρατηρούμε δηλαδή μια πάρα πολύ συχνή χρήση της M1 ως επιθετικής, αλλά και ως κατηγορηματικής και απόλυτης.

Η λειτουργία της M1 ως επιθετικής/αναφορικής διαπιστώνεται στον Σεφέρη (όπως και αλλού) κυρίως με βάση την αντιστοιχία ή αναλογία (ή τη μερική ισοδυναμία) με κάποια άλλη επιθετική φράση ή με κάποια 'επιθετική' αναφορική πρόταση η οποία υπάρχει στο ίδιο εκφώνημα ή στα άμεσα συμφραζόμενα και με την οποία η M1 είτε συνδυάζεται ασυνδέτως είτε, κάποτε, συνδέεται με έναν συμπλεκτικό ή διαζευκτικό κτλ. σύνδεσμο (δες π.χ. 1.α, γ-θ· 2.α,β,δ· 3.α-στ). Η επιθετική M1 στον Σεφέρη πάντοτε επιτάσσεται (οπωσδήποτε, δεν εμφανίζεται ποτέ μέσα στο σύμπλεγμα: [ΑΡΘΡΟ + ... + ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ]) και χρησιμοποιείται για ν' αποδώσει άλλοτε μια μόνιμη και άλλοτε μια παροδική ιδιότητα στο ουσιαστικό στο οποίο αναφέρεται (δηλαδή, αντίστοιχα, ως 'επιθετικός προσδιορισμός' ή ως 'κατηγορηματικός προσδιορισμός', κατά την παραδοσιακή ορολογία). Ακόμη, όπως και όλες οι άλλες συντακτικές ενότητες με λειτουργία 'επιθετικού προσδιορισμού' (επιθετικές φράσεις, εμπρόθετα ή προθετικές φράσεις, ονοματικές φράσεις σε γενική, αναφορικές δευτερεύουσες προτάσεις κτλ.), έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται άλλοτε περιοριστικά και άλλοτε μη περιοριστικά: στην πρώτη περίπτωση, η ονοματική φράση από την οποία εξαρτάται η M1 θεωρείται μέλος μιας τάξης πραγμάτων το οποίο μπορεί γλωσσικά να ταυτιστεί μόνον με τον προσδιορισμό που του αποδίδουμε: στη δεύτερη, η ονοματική φράση απ' την οποία εξαρτάται η M1 θεωρείται μέλος μιας τάξης πραγμάτων το οποίο ταυτίζεται ανεξάρτητα από τον προσδιορισμό που του αποδίδουμε ή είναι κάτι το μοναδικό ή έχει προηγουμένως ταυτιστεί στα συμφραζόμενα (βλ., για παράδειγμα, την περιοριστική χρήση των *μιλώντας*, *φωνάζοντας* στα παραθέματα 1.α,β πιο πάνω αλλά και του *συζητώντας* στο 2.δ και ίσως και του *περπατώντας* στο 3.η)¹¹. Ως μη περιοριστικός επιθετικός προσδιορισμός η M1 (όπως και όλα τα άλλα συντάγματα με επιθετική/παρ-ονοματική λειτουργία) αλλά και ως κατηγορηματικός προσδιορισμός προσλαμβάνει, ανάλογα με τα συμφραζόμενα, διάφορες επιρρηματικές σημασίες ή αποχρώσεις. Δίνω εδώ δύο πρόχειρα παραδείγματα αναφορικών μη περιοριστικών προτάσεων που

11. Πβ. και *Méres* <E>, 78: «Κατά βάθος, το φυσικό μου πρέπει να είναι ένας άνθρωπος σαν τον Ροδάκη (του σπιτιού της Αίγινας) προσπατεύοντας και σμιλεύοντας το σπίτι του όλη του τη ζωή».

μπορούν να ερμηνευθούν και επιρρηματικά: *Ανέβαινε πάντα στην κορυφή, π ο υ τ η φώτιζε ο ήλιος στη δύση του (=Ανέβαινε πάντα στην κορυφή, ό τ α ν τ η φώτιζε ο ήλιος στη δύση του) ή Περπάτησε στους δρόμους του χωριού, π ο υ τ ο σκέπαζε πυκνή ομίχλη (= Περπάτησε στους δρόμους του χωριού, ε ν ώ τ ο σκέπαζε πυκνή ομίχλη).* Αν έρθουμε τώρα στα παραθέματα από το σφαιρικό έργο, καταλαβαίνουμε γιατί το μη περιοριστικό γράφοντας του 1.γ μπορεί να ερμηνευθεί και 'που γράφει' και 'αν και / μολονότι γράφει', όπως μάλλον απαιτούν τα συμφραζόμενα: ίσως ακόμα και το σηκώνοντας στο 3.κα — του οποίου η επιθετική λειτουργία υπαγορεύεται από την ανάλογη λειτουργία του μ' αυτό το φως και ιδίως του με δέρμα ρυτιδωμένο ..., που φαίνεται ότι αποτελεί μόνιμη ιδιότητα — έχει τη δυνατότητα να ερμηνευθεί και ως 'όταν / ενώ σηκώνουν...'. το ίδιο θα μπορούσαμε να πούμε και για το ανεμίζοντας του 3.κβ: αντιθέτως, τα σηκώνοντας, ανεβαίνοντας και πετώντας των 3.κγ,κδ μου φαίνεται ότι λειτουργούν μόνον περιοριστικά. Όσο για την επιρρηματική ερμηνεία των 'κατηγορηματικών προσδιορισμών'¹² είναι γνωστό ότι ο Τζάρτζανος παρατηρεί κάπου¹³ τα εξής: «Το επίθετο ως κατηγορηματικός προσδιορισμός πολλές φορές τονίζεται ιδιαιτέρως και τρόπον τινά έχει ανεξάρτητη θέση μέσα στην πρόταση. Μπορεί τότε να αναλύεται σε ολόκληρη πρόταση αιτιολογική ή, σπανιότερα, χρονική ή εναντιωματική ή υποθετική: *Η αλεπού, πονηρή, γιαμιάς το κατάλαβε (=σαν πονηρή που ήταν, επειδή ήταν πονηρή)*». Πβ. *Εγώ το τσάι το πίνω ζεστό (=όταν / μόνον αν / υπό την προϋπόθεση ότι είναι ζεστό).* Ανάλογα ισχύουν και για το λεγόμενο 'επιρρηματικό κατηγορούμενο' κτλ. Οι περισσότερες επιθετικές M1 του Σεφέρη θα έλεγα ότι έχουν αυτή τη λειτουργία του 'κατηγορηματικού προσδιορισμού', χρησιμοποιούνται δηλαδή για ν' αποδώσουν σε έμψυχα ή άψυχα παροδικές ιδιότητες ή και ενέργειες, καταστάσεις κτλ., που βρίσκονται 'εν εξελίξει' (κάτι που υποδηλώνεται χάρη στο ατελές 'ποιόν ενεργείας' της M1) τη στιγμή που η προσοχή του ποιητή ή αυτού που μας μιλά στο ποίημα είναι στραμμένη σ' αυτά¹⁴. Έτσι, δεν είναι περίεργο που τη χρήση της M1 τη συναντούμε πολύ συχνά σε περιγραφές σκηνών από τη

12. Στο σημείο αυτό επικρατεί σύγχυση στην παραδοσιακή ορολογία: επιρρηματικοί προσδιορισμοί και κατηγορηματικοί προσδιορισμοί συμπληρώνουν το ρήμα, συναποτελούν δηλαδή μαζί του το ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑ, με τη διαφορά ότι οι τελευταίοι αναφέρονται ειδικά στο ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ή το ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ κτλ. (Δες, τώρα, σχετικά και Θαν. Νάκα, «Επιθετικός / κατηγορηματικός / παραθετικός 'προσδιορισμός', περιοριστική / μη περιοριστική αναφορική πρόταση και επιρρηματική λειτουργία» στο *Λεξικογραφικόν Λελτίον*, ΙΣΤ' (1984) (τυπώνεται)).

13. Όπου και στη σημ. 3, § 42.

14. Πολύ συχνά στην περίπτωση του *σαν* + ΟΦ + M1: με τα 3.ιγ,ιε πιο πάνω πβ. και το εξής από τις *Μέρες* <E>, 82: «Τρίτη, 26 Νοέμβρη. Αυγή — Το φως σαν αυλαία πέφτοντας βύσσινα από μια μακριά χαρμακτιά των σύννεφων».

φύση ή από τον κοινωνικό περίγυρο στις οποίες μας εισάγουν κάποιες τοπικές ή τοπικο-χρονικές εκφράσεις· σύγκρινε π.χ. την περιγραφή τέτοιων σκηνών μέσα από τα *Ποιήματα* (3.ιστ-κ) με ανάλογες — και καθόλου κατώτερες, κάποτε μάλιστα ανώτερες σε ακρίβεια εικόνων — περιγραφές μέσα από τα *Ημερολόγια* (1.ι-κ)¹⁵. Σ' αυτές τις περιπτώσεις το εννοούμενο ρήμα είναι ένα είμαι ή ένα βρίσκομαι κ.τ.ό., το οποίο παραλείπεται επειδή το κύριο νόημα εκφράζεται εδώ από τη Μ1, ενώ ο ρόλος του ρήματος είναι δευτερεύων (λειτουργεί απλώς ως 'υπαρκτικό')¹⁶. Όταν το ρήμα έχει ως άμεσο συμπλήρωμα κάτι άλλο, τότε η Μ1 λειτουργεί στην προκειμένη περίπτωση καθαρά επιρρηματικά (ως 'συνοδευτική' κυρίως), προσδιορίζοντας ολόκληρη τη ρηματική έκφραση μαζί με το (άμεσο) συμπλήρωμά της (δες π.χ. 1.ιζ και 3.κθ-λ, λβ-λδ)¹⁷. Όπως και κάθε

15. Τα *Ημερολόγια* είναι η μείζων λογοτεχνική προσπάθεια του Σεφέρη, θα έλεγε κάποιος, ίσως χωρίς άδικο· πβ. και το γεγονός ότι τιτλοφορεί τρεις ποιητικές του συλλογές *Ημερολόγιο Α' - Β' - Γ'*. Χαρακτηριστική είναι και η εξής ομολογία του: «Παρατηρώ και στα άλλα γραψίματά μου [δηλ. εκτός από τα *Ημερολόγια*] έναν τόνο ημερολογιακό που μ' ενοχλεί». Δες και το μελέτημά μας «Το δοκίμιο (απόπειρα οριοθέτησης)», περιοδ. *Διαβάξω*, 117, 1985, 15 σημ. 13.

16. Πβ. Τζάρτζανο, όπου και στη σημ. 3, § 6 σημ. α. Στη γλώσσα των Ευαγγελίων (όπως ξέρουμε και από τη σχετική μελέτη του G. Björck, *Ἡν διδάσκων Die Periphrastischen Konstruktionen im Griechischen*, Ουψάλα, 1940) έχουμε είτε περίφραση του τύπου: ἦν διδάσκων (αὐτοῦς) = ἐδίδασκεν (αὐτοῦς) είτε φράσεις του τύπου: ἦν ἐν τῷ ναῶ διδάσκων (αὐτοῦς) — πβ. και ἦσαν ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες (εἰς Ἱεροσόλυμα), όπου το είμαι λειτουργεί όχι ως βοηθητικό ἀλλ' ως 'υπαρκτικό' (δες σχετικά και G. B. Winer, *Grammatik des Neutestamentlichen Sprachidioms*, 1855, 312) — έχουμε δηλαδή το ίδιο συντακτικό σχήμα που χρησιμοποιεί εδώ ο Σεφέρης, ο οποίος όμως, καθώς θα δούμε πιο κάτω, δε φαίνεται ν' ακολουθεί αυτή την παράδοση.

17. ('Άμεσο) συμπλήρωμα και προσδιορισμός στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι το ίδιο απαραίτητα για τη σύνταξη του ρήματος· γι' αυτό και μπορεί κανείς να διαφοροποιήσει το ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ (το συστατικό δηλ. που συμπληρώνει πρώτο ένα ορισμένο ρήμα και είναι απαραίτητο και μη παραλείψιμο, δεδομένου ότι χωρίς αυτό το ρήμα δεν μπορεί να σταθεί μόνο του στο λόγο) από τον ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ (ένα συστατικό προαιρετικό και παραλείψιμο). Και μόνον απ' αυτό το γεγονός εξυπακούεται ότι η σχέση π.χ. του ακίνητη και του κοιτάζοντας απέναντι στο ρήμα στο 3. κθ δεν είναι ισότιμη αλλά ιεραρχική· το ίδιο και στο επόμενο (3. λ) παράθεμα, «...μόλις ξεχώριζαν τ' αριά κ ο υ λ ο υ ρ ι α σ μ έ ν α μ η ρ υ κ ά ξ ο ν τ α ς», είναι πιθανότερο να υποθέσουμε ότι το κουλουριασμένα συμπληρώνει πρώτο το ξεχώριζαν (και όχι το αντίθετο, όπως πιστεύει ο Ε. Καψωμένος — δες *Η Συντακτική Δομή της Ποιητικής Γλώσσας του Σεφέρη*, 1975, 303 —, ο οποίος μάλιστα βλέπει εδώ «παράταξη κατηγορηματικής με βουλητική [;!] μετοχή· η πρώτη προσδιορίζει τους όρους υπό τους οποίους ισχύει η δεύτερη»· ἀλλ' ούτε «παράταξη» μπορεί να χαρακτηρίσει κανείς αυτού του είδους τον ασύνδετο συνδυασμό των μετοχών, όπως μας δείχνουν και τα εξής παραδείγματα με επίθετα στη θέση των μετοχών και ένα ουσιαστικό στη θέση του ρήματος: ο έξυπνος, επιμελής, προσεκτικός μαθητής = ο έξυπνος, επιμελής και προσεκτικός μαθητής, αλλά: η εύφορη θεσσαλική πεδιάδα ≠ *η εύφορη και θεσσαλική πεδιάδα, που θα πει ότι στην πρώτη περίπτωση η σχέση είναι παρατακτική ενώ στη δεύτερη ιεραρχική). Σε άλλες περιπτώσεις

άλλη επιθετική μετοχή, η επιθετική M1 ακολουθεί στην κλίση το ουσιαστικό ή την ονομαστική φράση που προσδιορίζει, και μπορεί έτσι να εννοείται σε όλες τις πτώσεις, ονομαστική, αιτιατική, γενική, ανάλογα με την πτώση του ουσιαστικού (κάτι που, βέβαια, δε δηλώνεται μορφολογικά, εφόσον η M1 είναι άκλιτη). Σ' αυτή την ακλισία οφείλεται και η ηθελημένη ή αθέλγητη ασάφεια ή σκοτεινότητα ως προς τον όρο της πρότασης στον οποίο αναφέρεται η M1 που συναντούμε ιδίως στην ποίηση (το κολυμπώντας, για παράδειγμα, του 3.ιγ έχει το ίδιο υποκείμενο με το ξυπνώ και δεν έχει ως υποκείμενό του το χρυσόφαρο, όπως θα νόμιζε κανείς με το πρώτο βλέμμα — για τη σημασιολογική λειτουργία της M1 εδώ πβ. με το ψάχνοντας του 1.λστ· ασάφεια δημιουργείται ίσως και στην περίπτωση του κατακυλώντας στο 3.ιδ, που μάλλον προσδιορίζει το κάρο και όχι τους αγάπανθους¹⁸). Επίσης, όπως και οι άλλες επιθετικές μετοχές, η επιθετική M1 μπορεί να δέχεται τα συμπληρώματα που δέχεται και το αντίστοιχο ρήμα, αν και συχνά μ' αυτή τη λειτουργία εμφανίζονται οι M1 αμετάβατων ρημάτων (βλ. σχετικά 1.ζ-θ και 3.θ-ιε)¹⁹.

Η χρήση της M1 ως κατηγορηματικής / συμπληρωματικής στον Σεφέρη ακολουθεί τους κανόνες που ισχύουν γενικά για τη μετοχή αυτή τόσο στην Αρχαία Ελληνική όσο και στην Καθαρεύουσα²⁰. Έτσι, έχουμε κατηγορηματική M1 'συνημμένη' άλλοτε στο υποκείμενο και άλλοτε στο αντικείμενο, ενώ το ρήμα από το οποίο εξαρτάται είναι ένα από τα γνωστά ρήματα (ή ισοδύναμες εκφράσεις) που δέχονται ως συμπλήρωμα κατηγορηματική μετοχή: π.χ. βλέπω, ακούω, αισθάνομαι, θυμάμαι, φαντάζομαι, συλλογίζομαι, φαίνομαι, καυχιέμαι κ.ά. τέτοια 'αισθήσεως' ή 'ψυχικού πάθους' κτλ. 'σημαντικά' ρήματα (δες 1.κα-κζ, 2.στ-ια, 3.κε-λα). Η λειτουργία της M1 ως κατηγορηματικής/συμπληρωματικής εξακριβώνεται με βάση την αντιστοιχία/αναλογία (ή τη μερική ισοδυναμία) με βουλητικές-συμπληρωματικές προτάσεις που εισάγονται με το να²¹ και συνυπάρχουν κάποτε στα συμφραζόμενα, και μάλιστα στον πεζό λόγο (π.χ. 1.κα,κδ). Στην ποίηση, υπάρχουν περιπτώσεις όπου γεννάται αμφιβολία, όπως,

---

ασύνδετου συνδυασμού δύο μετοχών, ενδέχεται η μία να προσδιορίζει την άλλη: π.χ. στο 3.η, όπου το περπατώντας (σκυφτή) προσδιορίζει το η γυναίκα ενώ το βυζαίνοντας (το παιδί της) το περπατώντας (σκυφτή) (=η γυναίκα που περπατούσε σκυφτή, βυζαίνοντας το παιδί της)· αντιθέτως και πάλι, ο Καψωμένος βλέπει εδώ «παράταξη αναφορικής με τροπική [εμείς θα λέγαμε: 'συνουδευτική']» κι εδώ η πρώτη προσδιορίζει τους όρους υπό τους οποίους ισχύει η δεύτερη».

18. Όπως φαίνεται να πιστεύει ο Καψωμένος, όπου και στην προηγ. σημ., 198.

19. Ανάλογα ισχύουν και για τη μετοχή ενεστώτος, *participium praesentis*, της Λατινικής: βλ. S. Eklund, *The Periphrastic, Completive and Finite Use of the Present Participle in Latin*, Ουψάλα, 1970, 22.

20. Σ' ό,τι αφορά την Αρχαία, βλ. και Αχ. Τζαρτζάνου, *Συντακτικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, 1967, 152 (§ 167).

21. Πβ. και Τζαρτζάνου, όπου και στη σημ. 3, § 259.

για παράδειγμα, στα 3.κζ,κη με το ρήμα μένω· εδώ είναι πιθανότερο ότι οι M1 λειτουργούν ως 'κατηγορηματικοί προσδιορισμοί' και όχι ως 'κατηγορηματικές/συμπληρωματικές' μετοχές· η διαφορά, παρά τη σύγχυση στην ορολογία²², υπάρχει και έγκειται, κατά τη γνώμη μας, ακριβώς στο ότι οι πρώτοι αποτελούν προσδιορισμούς, προαιρετικά δηλαδή στοιχεία/συστατικά, η παράλειψη των οποίων δεν δημιουργεί προβλήματα γραμματικότητας στην πρόταση, αφού μπορεί να σταθεί στο λόγο και χωρίς αυτά, ενώ οι δεύτερες αποτελούν συμπληρώματα, στοιχεία δηλαδή απαραίτητα στη σύνταξη του ρήματος και γενικά στην πρόταση, που η παράλειψή τους επηρεάζει τη γραμματική της ορθότητα και κατά κάποιο τρόπο την ακρωτηριάζει. (Για την περίπτωση του κοιτάζοντας και του μηρυκάζοντας στα 3.κθ και λ έγινε λόγος πιο πάνω²³· το πέφτοντας του 3.λα μπορεί να ερμηνευθεί και επιρρηματικά, αν η φράση «αυτή την ένωση» χρησιμοποιείται κατά κάποιο τρόπο παρενθετικά).

Ως προς το υποκείμενο, όταν η M1 στον Σεφέρη αποκλίνει από την κανονική χρήση, τότε ή είναι απόλυτη, έχει δηλαδή δικό της υποκείμενο (βλ. 1.κθ-λδ, 2.ιβ-ιθ, 3.λε), ή είναι συνημμένη/αναφέρεται (όχι στο υποκείμενο της πρότασης όπου ανήκει, σύμφωνα με τον κανόνα, αλλά) στο αντικείμενο ή σε κάποιον άλλον όρο (δες 1.λστ-λη, 3.λζ)²⁴. Σποραδικά, ο Σεφέρης εισάγει στα πεζά του ένα είδος απόλυτης M1 από επίδραση ξένης γλώσσας, και συγκεκριμένα της αγγλικής (βλ. και πιο κάτω). Με τη φράση «Α/π 'Αυλός', περιμένοντας να ξεκινήσει», που χρησιμεύει, μαζί με τη χρονολογική ένδειξη, ως ένα είδος υπο-γραφής του ποιήματος «Με τον τρόπο του Γ. Σ.»²⁵, δίνονται οι τοπικο-χρονικές περιστάσεις μέσα στις οποίες γράφτηκε το ποίημα (με ανάλογη χρονικο-συνοδευτική ερμηνεία και, φυσικά, ανεξάρτητα από κάποιο ορισμένο γραμματικό υποκείμενο — εκτός κι αν εννοήσουμε το εγώ του συγγραφέα — χρησιμοποιείται και το Ταξιδεύοντας ως τίτλος βιβλίου ή σειράς βιβλίων του Καζαντζάκη· πβ. και το διασκεδάζοντας ως επιγραφή ολόκληρης σελίδας αθηναϊκής εφημερίδας όπου δίνονται πληροφορίες και σχόλια για κινηματογραφικές και θεατρικές παραστάσεις, κέντρα διασκεδάσεως κτλ.). Όπως σωστά παρατήρησε ο Ε. Καψωμένος²⁶, στα ποιήματα του Σεφέρη συναντούμε και ένα είδος όχι απόλυτης αλλά «αυτονομημένης» M1, ή που η σχέση της με την πρόταση από την οποία εξαρτάται είναι τελospάντων αρκετά χαλαρή· πάντως, όσο περισσό-

22. Δες και τη σημ. 12 πιο πάνω.

23. Βλ. τη σημ. 17.

24. Κατά μία άποψη, σ' αυτή την περίπτωση θα μπορούσε να ονομαστεί 'ψευδο-απόλυτη'· βλ. τη σημ. 30 πιο κάτω. Ο Καψωμένος (βλ. όπου και στη σημ. 17, 197) μιλάει σ' όλες τις περιπτώσεις για απόλυτη μετοχή.

25. 'Η και επι-γραφής ολόκληρης ημερολογιακής εγγραφής'· βλ. π.χ. Μέρες <Ε>, 225: «Τρίτη, 24 Οκτώβρη, Α/π 'Iscenderun', ταξιδεύοντας. [...]».

26. Όπου και στη σημ. 17, 201.

τερο μεγαλώνει η απόσταση της M1 από τον πυρήνα της πρότασης στην οποία ανήκει, τόσο περισσότερο αυξάνει και ο κίνδυνος της ασάφειας ως προς το υποκείμενο στο οποίο αναφέρεται (πβ. και 3.μ).

Την επισήμανση της μη κανονικής χρήσης της M1 προκειμένου για τα Ποιήματα του Σεφέρη είχε κάνει πρώτος (1975) ο Ε. Καψωμένος (μολονότι, βέβαια, δεν υποψιαζόταν τότε ότι η αντικανονική αυτή χρήση εμφανίζεται με το ίδιο περίπου ποσοστό και στο πεζογραφικό του έργο, πράγμα που για μας εδώ αποκτά μεγαλύτερη σημασία, εφόσον δεν πρόκειται πια για μια συντακτική 'παρέκκλιση' που οφείλεται απλώς στη λεγόμενη 'ποιητική άδεια'). Έγγραφε λοιπόν (σ. 203): «Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι οι συντακτικές ιδιοτυπίες της Σεφερικής γλώσσας είναι γενικά περιορισμένες και χρησιμοποιούνται αρκετά σπάνια. Εξαιρέση αποτελούν οι ονοματικές προτάσεις και — κυρίως — η χρήση της μετοχής, όπου ο ποιητής καλλιεργεί σπάνιες φόρμες της παράδοσης ή εισάγει νέες πλουτίζοντας τη γλώσσα με μια καινούρια εκφραστικότητα». Ο Καψωμένος δεν αναζήτησε τους πιθανούς λόγους ή τις πιθανές επιδράσεις που προκάλεσαν αυτές τις «συνταγματικές παρεκκλίσεις» στην περιοχή της ποιητικής σεφερικής γλώσσας, εκτός από την περίπτωση της κατηγορηματικής M1, όπου σαφώς υποσημειώνει ότι «τέτοια μετοχή συναντούμε σε σπάνιες περιπτώσεις στο δημοτικό τραγούδι [...] Το Γιάννη τον απόστασε βαρών τας <: να βαρή· — υποκείμενο: ο Γιάννης> το σουραύλι».

Σχετικά με το δημοτικό τραγούδι, θα ήθελα να παρατηρήσω, καταρχήν, ότι η M1 γενικά δεν εμφανίζεται συχνά²⁷, και εδώ, βέβαια, οι κανονικές χρήσεις υπερτερούν αριθμητικά, ενώ στις μη κανονικές χρήσεις (αν τελικά τις χαρακτηρίσουμε έτσι) περιλαμβάνονται παραδείγματα κυρίως M1 αποθετικών ρημάτων ή τύποι ενεργητικής M1 με σημασία μεσοπαθητική (π.χ. να τα θωρείς θ υ μ ώ ν τ α ς μου, να καίουν την καρδιά σου — φεύγω κλαίοντα, φεύγω π α ρ α π ο ν ι ώ ν τ α — ως τη μέση πάνει όλο, όλο χ α ί ρ ο ν τ α ς | κι από τη μέση κάτω όλο κλαίγοντας — κι η δόλια μου η γυναίκα νά την πῶρχεται, | με δυο μαύρα λιθάκια σ τ η θ ο δ έ ρ ο ν τ α ς²⁸). Τέτοιες M1 χρησιμοποιεί και ο Σεφέρης²⁹,

27. Παρατηρώ ότι σε παλαιότερα στιχουργήματα, μεταξύ των οποίων και στις Ρίμες Αγάπης (από την Κύπρο του 16ου αι. — βλ. πρόχειρα την ελλην. έκδ. του βιβλίου της Θ. Σιαπκαρά-Πιτσιλίδου, Αθήνα, 1976, 76-298), εμφανίζεται συχνότερα· δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται το γεγονός ότι σ' αυτή ειδικά την τελευταία περίπτωση πρόκειται για μεταφράσεις από τα ιταλικά (του Πετράρχη κ.ά.).

28. Βλ. Cl. Fauriel, *Δημοτικά Τραγούδια της Συγχρόνου Ελλάδος*, σ. 265 της ελλην. έκδ. — Ακαδημίας Αθηνών, *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια*, τόμ. Α', 1962, 25 και 72. — Ν. Πολίτη, *Εκλογαί από τα Τραγούδια του Ελληνικού Λαού*, γ' έκδ., 1932, 84.

29. Π.χ. συλλογίζοντας (Μέρες Δ, 257· βλ. και Γ. Σεφέρης, *Αντιγραφές*, εκδ. Ίκαρος, 1965, 56), θυμώντας (Αντιγραφές, 139), συνουσιάζοντας (βλ. το παράθεμα 1.10 πιο πάνω)· αυτό το τελευταίο όπως και το ακόλουθο (Μέρες Γ, 110: «Χαμηλά στη θάλασσα δελφίνια δείχνοντας και ξαναβουτώντας με μια κίνηση τροχού που θα γύριζε μέσα στο νερό») χρησι-

αλλά στο σημείο αυτό ακολουθεί όχι μόνο την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού αλλά και την παράδοση του Μακρυγιάννη και άλλων πεζών κειμένων που γράφτηκαν απευθείας ή μιμούνται τη γλώσσα τη λαϊκή. Άλλες αποκλίνουσες χρήσεις του δημοτικού τραγουδιού αφορούν στο υποκείμενο της M1 (π.χ. θα θωλωθούν τα μάτια σου, τ η ρ ά γ ο ν τ α τ ις στράτες, / και θα στεγνώσει η γλώσσα σου, ρ ω τ ώ ν τ α ς τ ο υ ς διαβάτες—ν' ασπρίσουν τα ματάκια σου, τ η ρ ώ ν τ α ς ε ι ς τ ι ς στράτες, / και να μαλλιιάσ' η γλώσσα σου, ρ ω τ ώ ν τ α ς τ ο υ ς διαβάτες³⁰ κτλ.) ή, σπανιότερα, πρόκειται, όπως είδαμε, για περιπτώσεις κατηγορηματικής M1 (ένα ακόμη παράδειγμα: *Τί κάθισι, Βαγγέλη, δεν πας στουν καφριανέ, / να ιδείς την αδερφή σου [...] φ ο υ μ ά ρ' ν τ α ς α ρ γ κ ι λ έ!* [άλλη παραλλαγή: *που πίνει ναργιλέ!*] / *Σηκώνιτ' ου Βαγγέλης κι πάει στουν καφριανέ, / βρίσκει την αδιοφή του [...] φ ο υ μ ά ρ' ν τ α ς α ρ γ κ ι λ έ*).

Σ' ό,τι αφορά την απόλυτη ή 'ψευδο-απόλυτη' σύνταξη της M1, ο Σεφέρης ακολουθεί σε πολλά σημεία την παράδοση της λαϊκής γλώσσας (πβ. π.χ. τη σύνταξη του τελειώνοντας στα 2.ιβ-ιγ πιο πάνω και στα παραδείγματα (α) του Μακρυγιάννη πιο κάτω), αλλ' εισάγει, από επίδραση της αγγλικής γλώσσας, και ένα είδος απόλυτης M1 που χαρακτηρίζει περισσότερο τον δια-

---

μοποιούνται με σημασία μεσοπαθητική (πβ. με τα παραθέματα (γ) πιο κάτω από τον Μακρυγιάννη· παρεμπιπτόντως, στη μελέτη του Ν. Γ. Κοντοσόπουλου, «Η σημερινή γλωσσική κατάσταση εν Κρήτη...», *Κρητικά Χρονικά*, ΚΒ', 1970, 262, βλέπω ότι το δείχνω, ως αμετάβατο, έχει στη Μεγαλόνησο τη σημασία του 'φαίνομαι', με την οποία το βρίσκουμε ήδη στα *Ερωτικά Όνειρα* του Μαρίνου Φαλιέρου· βλ. τη σημ. 30). Θυμάται κανείς ακόμη εδώ και το διηγώντας του 'Υμνου εις την Ελευθερίαν και, βέβαια, τα συλλογίζοντας και στοχάζοντας της *Γυναίκας της Ζάκυνθος* του Σολωμού. Δες και Φ. Μπουμπουλίδη, όπου και στη σημ. 3, 15. Επειδή ο τύπος σε -οντας είναι περισσότερο σύμφωνος με το λαϊκό αίσθημα απ' όσο ο τύπος σε -όμενος, λέγεται και σκέφτοντας, μάχοντα(ς) κ.ά.τ. (βλ. π.χ. Αρχείου του Κέντρου Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών, χφο 1233, 253: «πιστουχουρήσαν [οι Τούρκοι], έπιασαν τα βουνά, έπειτα πήγαν στου Βόλου, μάχοντα βέβαια κι κρατώντα...» — πβ. και: «κάθοντας θερίζεις, θειά; βιάζομαι, παιδί μου»). Στις *Ρίμες Αγάπης* (βλ. σημ. 27· δες και Th. Siarkaras-Pitsillidès, *Le Pétrarquisme en Chypre, Poèmes d'amour en dialecte chypriote d'après un manuscrit du XVIe siècle*, β' έκδ., Αθήνα, 1975, 388-9) έχουμε τύπους δύνοντα, κοιμώντα(ς), λυπώντα, φοβώντα κ.ά.τ.· στα *Ερωτικά Όνειρα* του Μαρίνου Φαλιέρου (βλ. επόμ. σημ.) έχουμε θυμώντα, φαίνοντα, φοβώντα(ς). Δες και σημ. 42 εδώ πιο κάτω.

30. Βλ. Ν. Πολίτη, ό.π., 197. — Fauriel, ό.π., 260. — A. Passow, *Τραγούδια Ρωμαίικα*, 1958 [1860], 286. Αξίζει να παρατεθεί εδώ η ακόλουθη σημείωση σχετικά με τη χρήση της M1 στα *Ερωτικά Όνειρα* του Μαρίνου Φαλιέρου (κριτική έκδοση με εισαγωγή, σχόλια και λεξιλόγιο A. van Gemert, Θεσσαλονίκη, 1980, 75): «Η μετοχή απαντά συνήθως συνημμένη και συνδέεται με το υποκείμενο του ρήματος της πρότασης [...] Ως απόλυτη απαντά στους στ. [...], ψευδο-απόλυτη στους στ. [...], όπου περιφράσεις όπως ο νους μου, το φως μου, η καρδιά μου, τα μέλη μου παραλλάσσουν το εγώ του ρήματος της πρότασης. Άρνηση παίρνει το ουδέν (ουδέν του φαίνοντα, 24)».

νοούμενο ή στοχαστικό ή επιστημονικό λόγο, γι' αυτό άλλωστε και τη συναντάμε κυρίως στις Δοκιμές του, δηλαδή σε κείμενα δοκιμιακού χαρακτήρα (τέτοια είναι η M1 των 2.1ε-1η πιο πάνω)³¹. Βέβαια, το κρατώντας τις αναλογίες δεν είναι ίσως παρά μια απόδοση του τηρουμένων των αναλογιών στη δημοτική, αλλά στο μιλώντας γενικά το γενικά (= 'σε γενικές γραμμές'/'από γενική άποψη' κ.τ.ό.) θα μπορούσε να σταθεί — και αυτή είναι η κανονική του χρήση στη γλώσσα μας — και μόνο του στο λόγο· αντιθέτως, στην Αγγλική υπάρχει η δυνατότητα να συνοδεύεται, με την ίδια σημασία και λειτουργία, και από τη μετοχή *speaking*, δηλαδή μιλώντας: *generally speaking* (έτσι και: *visually speaking* κτλ.)³². Ανάλογος στην Ελληνική (την αρχαία και την καθαρεύουσα, και μόνον «κατά μίμησιν» και στη δημοτική) είναι ο συνδυασμός επίρρημα (κ.ά.) + απαρέμφατο (π.χ. γενικώς ειπείν· πβ. και: *Η δουλειά του κ. Κόβατς εξάλλου, ποδοσφαιρικάς ειπείν, είναι άφογη. Ο Παναθηναϊκός επί των ημερών του κτλ.*³³). Αλλ' ότι ο συνδυασμός επίρρημα + M1 εισάγεται ως μίμηση από την Αγγλική, κυρίως μέσα από μεταφράσεις, δείχνουν περιπτώσεις όπου και συνεπείς ακόμη δημοτικιστές (όπως δεδηλωμένα ήταν και ο Σεφέρης) οι οποίοι κατά τεκμήριον ξέρουν ελληνικά, παρασύρονται· π.χ. ο Ανδρέας Καραντώνης, μεταφράζοντας τον Κολοσσό του Μαρουσιού (έκδ. Γαλαξία, 1965, 102): «Ο Σεφεριάδης, που απ' τη φύση του είναι μια διασταύρωση τούρου και πάνθηρα, παρουσιάζει έντονα τα χαρακτηριστικά της Παρθένου, αστρολογικά μιλώντας [speaking astrologically έγραψε ο Henry Miller· βλ. *The Colossus of Maroussi*, έκδ. New Directions Paperbooks, 1962, 106 — μια γαλλική μετάφραση που είδα, έκδ. Editions du Chêne, 1948, 144 έχει: *du point de vue astrologique*]³⁴. Η επίδραση όμως της Αγγλικής στη γλώσσα του Σεφέρη έχω τη γνώμη ότι εντοπίζεται πρωτίστως στη χρήση της M1 ως επιθετικής και κατηγορηματικής, η οποία εμφανίζεται αρκετά νωρίς· στα Ημερολόγιά του τη συναντούμε ήδη από το 1925. (Δες στις *Μέρες Α* την εγγραφή

31. Βλ. όσα λέγονται για τα χαρακτηριστικά της δοκιμιακής γλώσσας στο μελέτημά μας «Το δοκίμιο (απόπειρα οριοθέτησης)» (όπου και στη σημ. 15).

32. Δες πρόχειρα R. Quirk - S. Greenbaum, *A University Grammar of English*, 1976, § 8.7.

33. Από την εφημ. *Πορτίκι* της 18.2.83. Πβ. όμως και: «“Ένα γκολ χρειαζόμαστε”, λέει ο Στρεϊλάου. Ίσως να είναι αρκετά για να γυρίσει η Λάρισα με την πρόκριση. Θα μπορούσε να ισχυριστεί άλλωστε κανείς ότι ποδοσφαιρικά... “τί Γενεύη, τί Τιφλίδα”» (εφημ. *Έθνος*, 20.3.85, 40).

34. Πβ. και το εξής: «“Μιλώντας πιθανολογικά σπάνια τέτοιοι σεισμοί και σεισμικές ακολουθίες συνοδεύονται από μεγάλο σεισμό. Βέβαια δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τίποτα”. Αυτό δήλωσε χτες το βράδυ στα “ΝΕΑ”, ο καθηγητής της Γεωφυσικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Βασίλειος Παπαζάχος [...], που μας δείχνει ότι και οι επιστήμονες δεν σθβνθννται λίγο για την εισαγωγή του ξένου συντακτικού σχήματος στη γλώσσα μας.

με το γενικό τίτλο «Επίμετρο 1925», ιδίως σσ. 36-37· πρόκειται, όπως το δηλώνει στην αρχή, για «σημειώσεις, Λονδίνο 1924, για ένα μυθιστόρημα». Είναι γνωστό ότι το διάστημα από τον Αύγουστο του '24 ως τα μέσα Φεβρουαρίου του '25 είναι η πρώτη αγγλική περίοδος του Σεφέρη· σε επιστολή του χρονολογημένη «Λόντρα, 25 του Νοέμβρη του 1924» γράφει μεταξύ άλλων στην αδερφή του Ιωάννα και ότι: «Αρχίζω κι αγαπώ τα Εγγλέζικα. Διαβάζω πολλές ώρες τη μέρα»³⁵). Μετά το 1935 περίπου η σύνταξη αυτή της Μ1 γίνεται συχνότερη και, πάντως, με κάποιες αυξομειώσεις, εμφανίζεται ως το τέλος (δες π.χ. την αρχή του ποιήματος «Επί ασπαλάθων», που έγραψε ο Σεφέρης στις 31.3.1971, τη χρονιά δηλαδή που πέθανε). Ένας από τους λόγους της συχνότερης εμφάνισης πιστεύω πως είναι, εκτός από το διάβασμα αγγλικών ποιημάτων, και η επίδραση μέσα από τις μεταφράσεις ποιητών της αγγλικής γλώσσας που έκανε κατά καιρούς ο Σεφέρης· ας δούμε μερικά παραδείγματα (όπου οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου):

*April is the cruellest month, breeding
Lilacs out of the dead land, mixing
Memory and desire, stirring
Dull roots with spring rain.*

*.....
If there were the sound of water only
Not the cicada
And dry grass singing
But sound of water over a rock*

*.....
(Ο Απρίλης είναι ο μήνας ο σκληρός, γεννώντας
Μες απ' την πεθαμένη γη τις πασχαλιές, σμίγοντας
Θύμηση κ' επιθυμία, ταράζοντας
Με τη βροχή της άνοιξης ρίζες σκνές*

*.....
Αν ήταν ήχος μοναχά νερού
Όχι ο τζίτζικας
Και το ξερό χορτάρι τραγουδώντας
Μα ήχος νερού πάνω από βράχο*

T. S. Eliot, *The Waste Land*· μετάφρ. Γ. Σεφέρη, εκδ. Ίκαρος, 1973, 81, 101)

*What seas what shores what grey rocks and what islands
What water lapping the bow*

35. Βλ. Ιωάννας Τσάτσου, *Ο Αδελφός μου Γιώργος Σεφέρης*, 1973, 239.

*And scent of pine and the woodthrush singing through the fog
What images return
O my daughter.*

.....
(Ποια πέλαγα, ποιοι γιαλοί, ποια γκρίζα βράχια και ποια νησιά
Και ποιο νερό γλείφοντας την πλώρη
Και το άρωμα του πεύκου κι η τσίχλα τραγουδώντας μέσα στην
καταχνιά

*Ποιες ζουγραφίες γυρίζουν
Ω κόρη μου*

.....
T. S. Eliot, *Marina* μετάφρ. Γ. Σεφέρη, ό.π., 112)³⁶

*How can a man have the earth and the wind and want
A land far off, alien, smelling of palm-trees
And the yellow gorse at noon in the long calms?*

.....
(Πώς μπορεί ένας άνθρωπος νά 'χει τη γη και τον αγέρα και ν'
αποζητά

*Μιαν απόμακρη χώρα, ξένη, μυρίζοντας φοινικόδενδρα
Και τα κίτρινα σπάρτα το μεσημέρι μέσα στην πλατειά γαλήνη;*

Λ. MacLeish, *American Letter* μετάφρ. Γ. Σεφέρη, *Αντιγραφές*, cit., 96)

*Compleyned, compleyned, I hearde upon a day,
Artemis singing, Artemis, Artemis
Agaynst Pity lifted hear wail*

(Παράπονο, παράπονο άκουσα κάποτε μια μέρα
Την 'Αρτεμη τραγουδώντας, η 'Αρτεμη, η 'Αρτεμη
Τη Σπλάγχχνιση θρηνολογούσε...

E. Pound, *Canto XXX* μετάφρ. Γ. Σεφέρη, ό.π., 66)

36. Πρόκειται για τους πρώτους στίχους του ποιήματος, για τους οποίους ο Σεφέρης θα γράψει αργότερα (*Δοκιμές*, Β', 10): «...αυτή η μοναχική πλώρη που προχωρεί αργά, έχει χαράξει μέσα στο νου μου ένα από τα πιο αδρά γνωρίσματα της ποίησης του Έλιοτ [...] για πολλούς από μας οι πλώρες των καραβιών έχουν μια θέση στο παιδικό μας εικονοστάσι, όπως για άλλα παιδιά η φυσιογνωμία μιας μπάλας του ποδοσφαίρου ή οι φωτογραφίες των προγόνων». — Στη μετάφραση του Έλιοτ, η σύνταξη και η μορφολογία της αγγλικής γλώσσας σ' ό,τι αφορά τη μετοχή διατηρείται (ηθελημένα) και από τον Αρ. Νικολαΐδη: ελάχιστο δείγμα οι εξής στίχοι από το «Burnt Norton», όπως τους αποδίδει ο τελευταίος (η υπογράμμιση δική μου):

*Go, said the bird, for the leaves were full of children,
Hidden excitedly, containing laughter
(Φύγε, είπε το πουλί, διότι τα φύλλα ήταν γεμάτα με παιδιά
Παράφορα κρημμένα, πνίγοντας γέλιο)*

Γ.

Σχετικά με την περίπτωση Μακρυγιάννη τώρα: στα Απομνημονεύματα συναντούμε τις εξής M1 (ο αριθμός μέσα στις παρενθέσεις δείχνει πόσες φορές συνολικά εμφανίζεται η καθεμιά): αγαναχτώντας (1), αγωνίζοντας (1), ακολουθώντας (1), ΑΚΟΥΓΟΝΤΑΣ (13), αλλάζοντας (1), ανοιγοκλείνοντας (1), απαρατιώντας (1), βαθμολογώντας (1), βαίνοντας (1), βασανίζοντας (1), ΒΓΑΙΝΟΝΤΑΣ (7), ΒΛΕΠΟΝΤΑΣ (13), βογγώντας (1), βρέχοντας (1), γκρεμίζοντας (1), γράφοντας (2), γυμνώνοντας (1), ΓΥΡΕΥΟΝΤΑΣ (6), γυρίζοντας (2), σέροντας (1), διαβάζοντας (2), διαλώντας (2), δίνοντας (3), δουλεύοντας (3), ΕΧΟΝΤΑΣ (6, κακωσέχοντα 1), κάνοντας (1), κατατρέχοντας (1), κατεβαίνοντας (1), κλαίγοντας (2), κόβοντας (2), κολλώντας (1), κουβαλιώντας (1), κουτζαίνοντας (1), κρατώντας (1), ΚΥΝΗΓΩΝΤΑΣ (10, ΚΥΝΗΓΩΝΤΑ, 8), λέγοντας (3), λευτερώνοντας (1), ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΣ (30), μιλώντας (1), ΜΠΑΙΝΟΝΤΑΣ (11), νυχτώνοντας (1), ΞΕΡΟΝΤΑΣ (5), ξημερώνοντας (4), όντας (1), παίροντας (3), παρουσιάζοντας (1), παύοντας (1), πελεκιώντας (1), περιπαίζοντας (1), περνώντας (2, περνώντας, 1), πετάγοντας (1), ΠΗΓΑΙΝΟΝΤΑΣ (10), ΠΟΛΕΜΩΝΤΑΣ (8), προβοδύοντας (1), ρημάζοντας (1), σαμαρώνοντας (1), ΣΚΟΤΩΝΟΝΤΑΣ (7), ΣΟΥΡΟΥΠΩΝΟΝΤΑΣ (4, σουρπώνοντας, 2), συνάζοντας (1), ταλαιπωριώνοντας (1), ΤΕΛΕΙΩΝΟΝΤΑΣ (11), τρώγοντας (4), υποφέροντας (2), ΦΕΥΓΟΝΤΑΣ (5), φκειάνοντας (3), φορτώνοντας (2), φυλακώνοντας (2), φωνάζοντας (1), χαλάγοντας (1), χαλεύοντας (1), χάνοντας (1), χτυπώντας (1), χύνοντας (1).

Έχουμε δηλαδή συνολικά 76 M1³⁷ από τις οποίες 41 εμφανίζονται μία (1) μόνον φορά, 11 δύο (2), 7 τρεις (3), 1 τέσσερις (4) και οι υπόλοιπες 16 από πέντε (5) τουλάχιστον φορές και πάνω. Στο σύνολο των 251 εμφανίσεων οι 70 περίπου (δηλ. 28%) μπορούν να χαρακτηριστούν ως μη κανονικές χρήσεις (με κάποιες εξαιρέσεις ως προς τη M1 ορισμένων απρόσωπων ρημάτων ή που το υποκείμενο τους είναι «ένα όνομα με χρονική σημασία»³⁸ — βλ. τα παραδείγματα (α) εδώ πιο κάτω) και είναι κυρίως απόλυτες M1 (ή «ψευδο-απόλυτες», συνημμένες δηλαδή σε άλλον, εκτός από το υποκείμενο, όρο της πρότασης):

37. Στις οποίες μπορούμε να προσθέσουμε και τα: προτοπιάνοντας (4), οργανίζοντας (1), κυριεύοντας (1), μαζί με άλλες δύο εμφανίσεις του ξημερώνοντας («—των Βαϊών», «—η Λαμπρή»), που περισυνέλεξα από το «Σχέδιον Α'» αυτοβιογραφίας του Μακρυγιάννη και τα «Πιστοποιητικά αγωνιστών», δηλαδή από το πρώτο και το έκτο Παράρτημα της έκδοσης των Απομνημονευμάτων, την οποία επιμελήθηκε ο Γ. Βλαχογιάννης. Τα Παραρτήματα αυτά δεν έλαβε, ως γνωστόν, υπόψη το Λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη (επιμέλεια-επεξεργασία: Ν.Ι. Κυριαζίδη, Ι. Ν. Καζάτση και J. Brehier, εκδ. Ερμής, 1983), από το οποίο πάντως (και συγκεκριμένα τον τρίτο τόμο, σσ. 975-1007) είναι όλα τα αριθμητικά στοιχεία που παραθέτουμε.

38. Τζάρτζανος, όπου και στη σημ. 3, § 53.3. Δες και σημ. 42.

(α) Τότε στέλνει με φωνάζει σουρουπώνοντας να πάγω στο Μενίδι. Σε ολίγον σουρουπώνοντας ακούμε έναν μεγάλο ντουφεκισμόν. Με συντρόφεψαν κυτείνοι και πεντέξι αξιωματικοί στ' Ανάπλι σουρουπώνοντας καλά. Σουρπώνοντας θα πάρω τους ανθρώπους και θα φύγω. — Το βράδυ, νυχτώνοντας³⁹, τους είπα κι άναψαν φωτιές. — Να συναχτούν ξημερώνοντας εις του Κριτζώτη το κονάκι. Ξημερώνοντας των Βαγιών, την νύχτα [...] βλέπομε από αγνάντια στην Πάτρα φωτιά πολλή. Αποφάσισαν να βαρέσουμεν το βράδυ ξημερώνοντας τρεις του μηνός. Το μεγάλο Σάββατο τη νύχτα, ξημερώνοντας Λαμπρή, πήγα εις Άρτα. — Το βράδυ έπεσα να κοιμηθώ, περνώντας τα μεσάνυχτα. Τα μεσάνυχτα περνώντας, έστειλα και πήρα τον παπά και μας ξεμολόγησε. — Παίρνοντας το δειλινό, μέρασα φυσέκια των ανθρώπων. — Αναχώρησα τα 1821, μπαίνοντας ο Αύγουστος. Βάσταξε ο μπλόκος μπαίνοντας ο Γενάρης τα 1850 ως τον Μάρτιον. Ο Γκούρας σκοτώθη τον Οκτώβριον μπαίνοντας. — Τελειώνοντας ο πόλεμος ήρθαν καμιά εξηνταργιά ταχτικοί από τ' Ανάπλι. Τελειώνοντας ο πόλεμος συνάχτηκαν και οι πρόκριτοι των χωριών. Τελειώνοντας η υπόθεση του κάστρου⁴⁰, τότε τηράμε αυτό. Τελειώνοντας ο πόλεμος αυτός, δεν θέλω την φιλίαν σου. (Έλα το γιόμα να φάμε ψωμί και σου λέγω. Πήγα.) Τελειώνοντας το φαγί, μου λέγει. Τελειώνοντας το τραπέζι, τότε έβγαλα τις εικονογραφίες και τις θεώρησαν.

(β) Και βγαίνοντας αυτός, τότε τα πάστρεψε ο Κωλέτης και η συντροφιά. Βγαίνοντας έξω [ενν. εγώ], μ' ακολούθησαν όλοι οι πολίτες. — Γυρίζοντας οπίσου οι μπουρλοτιέρηδες, οπού κάψαν καράβια των Τούρκων, μίαν ημέρα πέρναγε από το κονάκι μου ένας μπουρλοτιέρης. Γυρίζοντας εγώ πίσου, να γυρίσετε όλοι. — Σώθηκαν με τη βοήθεια του θεού, δίνοντάς τους αντρεία πολλή. Το γέρο Δόντο, οπού δεν έχει ούτε ένα δόντι, τον παλάβωσε η Ρίτα Μπάσσω του θεάτρου και τον αφάνισε τόσα τάλλαρα δίνοντας κι άλλα πισκέσια. — Πήγε και μίλησε του Βασιλέως και μερεμέτησε καμπόσους αγωνιστάς και πάλε περισσότερους βάλαν μην έχοντας δικαιώματα. Κι έχοντας κυτείνοι την φιλία των ξένων, να μη γένωνται αντενέργειες από αυτούς και διγαίρεςες αναμεταξύ μας. — Κατεβαίνοντας [ενν. εγώ] από την πόρτα μου πλάκωσαν πολίτες από το παζάρι. — Και κόβοντας από μας οι Τούρκοι από τον Ανάλατον ως την θάλασσα, φτάσαμε εκεί, όπου γίνεται θρήνος. — Λέγοντάς τους [ενν. εγώ] πολλά τοιαύτα, εμείναμεν σύμφωνοι

39. Η σχέση μεταξύ των δύο επιρρηματικών εκφράσεων είναι εδώ παραθετική (επεξηγηματική).

40. Εδώ η Μ1 είναι χρονικο-υποθετική και όχι απλώς χρονική, όπως στα προηγούμενα παραδείγματα.

και διώξαμεν όλοι τ' άλογά μας διά τ' Ανάπλι. Λέγοντάς του αυτά κι άλλα τέτοια, με βάσταξε περίτου από τέσσερες ώρες. — Και λευτερώνοντας αυτά τα μέρη [ενν. αυτοί] να γένη ηγεμόνας ο Βόντας. — Και με πολλά μιλώντας των ανθρώπων, δάκρυσαν τα μάτια μου. — Πηγαίνοντας [ενν. εμείς] εις τ' ορδί, ως το βράδυ ήρθε ο τζασίτης. Πηγαίνοντας [ενν. εγώ] εις Ανάπλι, διόρισε η διοίκηση τον Κωλέτη διευθυντή κ' εμένα φρουρά του. Πηγαίνοντας η φωτιά εκεί, πήρε φωτιά εκείνο το μπαρούτι. Και πηγαίνοντας ο Βασιλέας εις την εκκλησία κ' εμείς οι αξιωματικοί, πολιτικοί και στρατιωτικοί (είχε δυο συντροφίες κάμει, μίαν με τον Γιαννάκο τον Κυργιακό κι άλλη μ' άλλους [...: ανακόλουθο· η Μ1 δεν αποδίδεται σε ρήμα]). Πηγαίνοντας εις το σπίτι μου [ενν. εγώ] έρχονται μου λένε [...] Πηγαίνοντας εις την Αθήνα, τον γύρισε ο Γκούρας και οι σύντροφοί του με το πνεύμα τους. — Το κακόν είναι ότι πλήγωσε η ράχη όλων των γουμαριών σαμαρώνοντας αυτείνοι και φορτώνοντας όλο λιθάρια. — Τραβώντας [ενν. εγώ] το σκάνταλο του ντουφεκιού εις το σωρό, ένα χέρι πιάνει την ταπάτζα. — Ήφερνα γύρα μ' αυτούς τα πόστα όλα, τραγουδώντας όλοι εμείς, οι εκατό. — Μιαν βραδειά τρώγαμε ψωμί εις το κάστρο με τον Γκούρα [...] οπού τρώγοντας, ήρθε ο Δυσσέας. — Φεύγοντας ο Βεργιόνης συνάχτηκαν πάλε η χώρα και τα χωριά.

Άλλες μη κανονικές χρήσεις συνιστούν οι Μ1 που σχηματίζονται από αποθετικά ρήματα ή από καθαρώς ενεργητικά αλλ' έχουν, παραδόξως, μεσοπαθητική σημασία⁴¹. επιπλέον, οι πιο πολλές απ' αυτές είναι και απόλυτες:

(γ) Με τα έργα των χεριών τους απόχτησαν αυτά, αγωνίζοντας και δουλεύοντας τόσους αιώνες. — Απαραιτώντας αυτοί και μπαίνοντας ο Μαυροκορδάτος, έγινε κόμμα Αγγλικόν και Γαλλικόν και σε όλες τις παντιέρες καταγραμμένος. Κι απαραιτώντας αυτός διορίζει να βάνουν οι κάτοικοι τους φίλους της μπιστοσύνης του. — Εμείς εις το κάστρο τραβούσαμε μαρτύρια από τους Τούρκους δέροντας και βασανίζοντας [δηλ. δερνόμενοι κτλ.] — Οληνύχτα, βρέχοντας και ταλαιπωριώνοντας το φκειάσαμεν [ενν. το ταμπούρι]. — Αφού διαλύθηκαν αυτείνοι [...] τότε διαλεί η Κυβέρνηση και το σώμα της εθνοφυλακής [...] Διαλώντας αυτείνοι, την άλλη βραδειά κλέψαν ένα σπίτι. Μείναμε σύμφωνοι να κολλήσωμεν εις το δωμάτιον, διαλώντας η Συνέλεψη, να μιλήσωμεν. — Και δια να μιλώ την αλήθεια κατατρέχομαι κι από βασιλέα κι από προκομμένους [...] Όποιος άνθρωπος με ρωτάγει δι' αλήθεια του λέγω δεν ξέρω, ότι ή'ρα τον μπελά μου κατατρέχοντας. —

41. Βλ. και Τζάρτζανου, όπου και στη σημ. 3, § 166 σημ.

Μπήκε ο Μαυροκορδάτος πρωτοϋπουργός και υπουργός της Οικονομίας παύοντας η Συνέλευση. — Και εις τον ίδιον καιρόν τζακιστήκαμεν και τα τρία καμπούρια και πελικιώνοντας με τους Τούρκους. — Όταν ζούσε ο Καραϊσκάκης όλοι αυτείοι ούτε διά ψυχογυιόν δεν τον κάναν καμπούλι. Σκοτώνοντας ο Καραϊσκάκης, σκούργιασαν τα ντουφέκια τους, στόμωσαν τα σπαθιά τους. Σκοτώνοντας ο Νοταράς, οι περισσότεροί του άνθρωποι ήρθαν μ' εμένα. Σκοτώνοντας ο Κυβερνήτης, κανέναν εις τ' 'Ανάπλι δεν ανακατώθη ούτε πολίτης ούτε στρατιωτικός. Σκοτώνοντας ο Κυβερνήτης, πόσοι άνθρωποι χάθηκαν εις τ' 'Αργος εξ αιτίας σας; — Τους συνάζαμεν όλους [...] συνάζοντας όλοι οι Σύμβουλοι της Επικρατείας μιλήσαμεν να γένουν νέοι υπουργοί. — Χάνοντας αυτείοι, εχάθη και η πατρίδα τους η Ελλάς, έσβυσε τ' όνομά της.

Κατά τ' άλλα, θα λέγαμε ότι ο Μακρουγιάννης χρησιμοποιεί τη Μ1 μέσα σε φράσεις-κλισέ: αυτό ισχύει και για τις περιπτώσεις όπου η χρήση της Μ1 είναι κανονική: π.χ. το *κυνηγώντα(ς)* το βρίσκουμε στερεότυπα (14 φορές στο σύνολο των 18) σε φράσεις όπως «τους πήγαμεν — ως το Καλυβοχώρι, τους πήγαν — ως το Κομπότι» κ.τ.ό.⁴² πβ. και τα εξής: «Βαρούσαν το Μετόχι [...] Αφού το πολέμησαν αρκετές ώρες και το πήγαν ως την γης γερεμίζοντας, τότε κάμαν γιρούσι. — ως τη γης το πήγαν χτυπώντας το Μοναστήρι. — κι ανακατωμένοι με τους Τούρκους πήγαμεν πολε-

42. Που, φυσικά, είναι συνηθισμένες στη λαϊκή γλώσσα. Αξίζει, για τη σύγκριση, να παραθέσω εδώ ορισμένα δείγματα από τη χρήση της Μ1 (που στο μεγαλύτερο ποσοστό της μπορεί να χαρακτηριστεί κανονική) στο *Χρονικόν Ανέκδοτον Γαλαξειδίου* (έκδ. Κων. Ν. Σάθα, 1914 [1865], 199-224): Στερεοτύπως, σε απόλυτη χρήση βρίσκουμε το «περνώντας καιρός, ήρθασι άλλοι πειράταις», ή «περνώντας χρόνια κ' ...» ή «περνώντας κάμποσος καιρός...» ή «περνώντας δύο ημέραις...» κ.τ.ό. επίσης, δύο, τουλάχιστον, φορές το «βοηθώντας και με τη χάρι του Θεού, εσταθήκασιν νικηταί / τους εξωλοθρεύσασιν» άλλες (μεμονωμένες) απόλυτες χρήσεις: «ύστερα από πενήντα χρόνια, ησυχάζοντας ο τόπος, και τους Μπολγάρους εξωλόθρευσε η οργή του Κυρίου», «και ύστερα, πεθαίνοντας ο Κυρ Μιχαήλ, επήρεν την αυθεντείαν του δεσποτάτου ο υιός του Κυρ Ιωάννης», «εξουσιάζοντας ένας Τούρκος, Πριλεμπές τον ελέγασιν [...] εγεννήθηκε στο αναμεταξύ μία διχόνοια σε Ρωμαίους και Τούρκους», «και ύστερα, περνώντας οι Τούρκοι τον Έπαχτο, ήρθε προσταγή βασιλική...», «και τελειώνοντας η αμάχη και μαθαίνοντας το πως ενικήσασιν οι Γαλαξειδιώται, είπε», «και ύστερα του έπεσε καταπάνω όλο το φουσάτο, και πολεμώντας [ψευδο-απόλυτη] ετσακίσθηκε το σπαθί του» κ.ά.τ. Σημειωτέον και το «τους επήρε κυνηγώντας όξω από το Γαλαξειδίον», και, τέλος, μερικές φράσεις όπου η Μ1 λειτουργεί επιθετικά: «εστείλασιν ένα Γαλαξειδιώτη, τον Καπετάν Γιαννάκη Καβάσιλα, που ήτανε ένας πολύ προκομμένος άνθρωπος, λαλώντας πολλά άφοβα και σκεφτικά», «και ύστερα εστάλθηκε ένας άλλος μπέης, πολλά κακός άνθρωπος, και μάχοντας τους χριστιανούς», «ήρθασιν γραφαίς και χρυσόβουλλα από το χέρι του Βασιλέα, λέγοντας πως...», «περνώντας καιρός, ήρθασιν άλλοι πειράταις, ενδυμένοι τομάρια, ωσάν αρκούδαις, και τρώγοντας άψητα κρέατα, ωσάν θερία» κ.ά. παρόμοια.

μώντας ως το κάστρον. πήγα πολεμώντας και κιντύνεψα και μπήκα εις το κονσουλάτο. έλυσαν απάνου εις το γιοφύρι της Αλαμάνας πολεμώντας με τόσον πλήθος Τούρκων. έλυσαν πολεμώντας με τους Τούρκους. — πάνε γυρεύοντας. πάνε γυρεύοντας τους άλλους. ήρθε / ήρθανε / έρχονται γυρεύοντας. — πήγα χαλεύοντάς σε εις το κονάκι σου να σε δω. — και πήγαινε προβοδεύοντας πολύ» — κ.ά. Τέλος, διαπιστώνουμε ότι, από μορφολογική άποψη, επικρατέστερος μέσα στ' Απομνημονεύματα είναι ο τύπος σε -οντας και όχι ο διαλεκτικός σε -οντα.

Δ.

Με το παράδειγμα του Μακρυγιάννη και του Σεφέρη θα ήθελα να συγκρίνω το παράδειγμα του Χαλκιδαίου λογοτέχνη Γιάννη Σκαρίμπα, επειδή πιστεύω πως η σύγκριση είναι διαφωτιστική για το θέμα που συζητούμε εδώ.

Ο Αχ. Τζάρτζανος στο έργο του *Νεοελληνική Σύνταξις* παρατηρεί κάπου (§ 210.3β' σημ.) τα εξής: «Όταν πρόκειται για κάτι το προτερόχρονο, χρησιμοποιείται από δημοτικιστάς κάποτε μια μετοχή χρόνου, σαν να λέμε, παρακειμένου, κατασκευασμένη απ' τη μετοχή του ρήματος έχω (έχοντας) και το αοριστικό απαρέμφατο του σχετικού ρήματος...: Ψηλά στην εκκλησιά ο παπάς, έχοντας τελειώσει τον εσπερινό, καθόταν κλπ. (= αφού ετελείωσε· Ζαχ. Παπαντ.). Η τέτοια μετοχή όμως είναι εντελώς νέο κατασκεύασμα, ξένο προς τη γνήσια δημοτική, που και στην περίπτωσι του προτερόχρονου, όπως δείχνουν τα παράπανω παραδείγματα, χρησιμοποιεί μετοχή του ενεστώτα σε -οντας. Καλύτερα να χρησιμοποιήται χρονική πρότασις εισαγομένη με το άμα, το αφού, το σαν κ.τ.τ.». Με την ίδια περίπου φρασεολογία καταδικάζει ο Τζάρτζανος (§ 207.1 σημ.) και τους τύπους ενεργητικού δήθεν αορίστου σε -αντας (π.χ. λύσαντας) και σε -όντας (π.χ. μαθόντας) που θέλησαν να κατασκευάσουν ορισμένοι δημοτικιστές με πρότυπο τον τύπο σε -οντας του ενεργητικού ενεστώτα. Ο Μπουμπουλίδης (op. cit., 14), μολονότι αναγνωρίζει και αυτός ότι τέτοιοι τύποι μετοχής «δε βρίσκονται σε χρήση λαϊκή», εντούτοις πιστεύει ότι είναι αναγκαίοι στη γλώσσα μας και εύχεται η χρήση τους να γενικευθεί. Αλλ' όπως είναι γνωστό, τέτοιοι υπερδημοτικισμοί δεν επεκράτησαν, μολονότι είχαν χρησιμοποιηθεί παλαιότερα από τον Εφταλιώτη⁴³ και επίσης από τον Θεοτόκη και τον Μαβίλη στη μετάφραση του Νάλα και Νταμαγιάντη (συνολικά 31 μετοχές σε -(σ)αντας που τις συγκέντρωσε ο Μπουμπουλίδης, ό.π.).

43. Βλ. Α. Thumb, *Handbook of the Modern Greek Vernacular* (αγγλ. μετάφραση S. Angus) 1912, 169 σημ. Επίσης ο Χρ. Χρηστοβασίλης (*Ηπειρωτικά Παραμύθια*, 1963 [1906], 104, 121, 131) χρησιμοποιεί τα ιδόντας, ειπόντας, γέροντας.

Στις μέρες μας τις μετοχές αυτές αγαπά πολύ να τις χρησιμοποιεί στα γραπτά του ο Γιάννης Σκαρίμπας. Και μόνον από το πεζογράφημά του *Η Μαθητευομένη των Τακουνιών* συνέλεξα τα εξής παραδείγματα: *σύραντας, κάτσαντας, γλαρώσαντας, παίξαντας, σγούψαντας, κοκκινίσαντας, σπάσαντας, νοήσαντας, ανοίξαντας, προχωρήσαντας, υψώσαντας, ψάξαντας, πιέσαντας, γύραντας — ειπόντας, ιδόντας, μαθόντας — κοντοσταθέντας, επωφεληθέντας, αρνηθέντας, σκεφθέντας, χωθέντας, ειπωθέντο (sic)· επίσης σκέφτοντας, φαντάζοντας, (ε)ρχόντας· δίπλα όμως σ' αυτούς τους υπερδημοτικισμούς συναντά κανείς και υπερκαθαρουσισαντισμούς: (αυτού) αντιπερνόντος, υπαρχόντων, χορεύοντες, αφήσας· αλλά και η χρήση γενικά της μετοχής είναι ταραγμένη: «Ύστερα, ελαφριά πίσω γύραντας κι' ακουμπόντας (sic) στις πλάτες: Αχ τί νά'κανα;... [είπε]» (σ. 140). «Κοιτάξαντας απ' το φιλιστορίνι διαβαίνοντας, έρριξα στην καμαροτίνα ένα βλέμμα» (σ. 41). «[ροδάς =] Ο τιμονιέρης (ο του τιμονιού τη ρόδα χειρίζοντας)» (σ. 69 σημ. 3) κ.ά.ό. Μια ωραία ερμηνεία αυτής της «αναστάτωσης» στη γλώσσα του Σκαρίμπα, μέσα από μια ευρύτερη αναστάτωση στο ύφος και την τεχνοτροπία του μετά τα πρώτα του έργα και ιδίως μετά τους *Καημούς στο Γριπονήσι*, μας έδωσε ο Μ. Μ. Παπαϊωάννου σ' ένα άρθρο του στην εφ. *Ριζοσπάστης* (19.2.1978, 4)⁴⁴. Η ερμηνεία ότι ο Σκαρίμπας αναμειγνύει τύπους της καθαρεύουσας με τύπους τους οποίους δανείζεται δήθεν από κάποιο τοπικό ιδίωμα, θα ήταν αβάσιμη. (Ως γνωστόν, οι Νεοελληνικές διάλεκτοι γνωρίζουν δύο τύπους μετοχής, τον σε -οντα(ς) και τον σε -μένος· σ' ορισμένες μάλιστα απ' αυτές απαντά μόνον ο ένας. Κατ' εξαίρεση, στα ελληνικά ιδιώματα της Κάτω Ιταλίας σώζονται ορισμένοι τύποι μετοχής ενεργητικού αορίστου, αλλά και αυτοί λήγουν σε -(σ)οντα· π.χ. περάσοντα, ιδόντα⁴⁵).*

Ε.

Το παράδειγμα του Σκαρίμπα μας φέρνει στο νου τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί κάποτε τη μετοχή σε -οντας ένας άλλος, διακεκριμένος, Νεοέλληνας λογοτέχνης, ο Οδυσσέας Ελύτης.

Στη μελέτη του *Το 'Αξιον Εστί του Ελύτη* ο Γάσος Λιγνάδης, εξετάζον-

44. Το άρθρο αυτό το ξεχώρισα μέσα από πολλά δημοσιεύματα (κυρίως αποκόμματα από εφημερίδες) σχετικά με το Σκαρίμπα, τα οποία έθεσε στη διάθεσή μου ο αγαπητός μου κ. Π. Μαστροδημήτρης, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, που τον ευχαριστώ και από τη θέση αυτή.

45. Δες σχετικά τη μελέτη μας «Για τη μετοχή και το ρηματικό επίθετο σε -τος (όπως εμφανίζονται στην Κοινή Νέα Ελληνική και στις διαλέκτους)» στα *Πρακτικά Β' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου, 13-15 Απριλίου 1978*, έκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη, 1983, 249.

τας τη γλώσσα του ποιήματος, λέει ειδικότερα για τη χρήση της μετοχής τα εξής (σ. 23): «Μετοχές: αιωρούμενη, αποτιτανωμένα, δοξαζόμενο, εμφιαλωμένη, εργασιμένα, ερημούμενο, ερχόμενος, θεσπίζοντας (τους), καιομένη, κινούμενο, περιπτάμενο, στένων, φλεγόμενα. Επίσης με αλλοίωση: εγκαταλειμμένος, φθαρμένη. — Σημ.: Πρέπει ν' αναφερθούν φυσικά τα εις -οντας μετοχικά, τα σχηματισμένα επάνω σε λόγιους τύπους με την αλλαγή της καταλήξεως (π.χ. αδημονώντας, αρμόζοντας, εορτάζοντας, ερίζοντας, κρούοντας, κομπάζοντας κ.ά.π.). Επίσης τα επιθετικά που εισάγει (π.χ. η χουσίζοντας, η δαμάζοντας, η τέμνοντας, η καίγοντας, τα πηγαίνοντας, ο νικήσαντας, ο σκυλεύοντας, ο βιάζοντας, ο σώσαντας, τα ορτσάροντας, τ' αρμενίζοντας, τα κομπάζοντας, τα μυρίζοντας): τα κατά το δημοτικό τύπο εις -ούμενο (π.χ. καιούμενο κατά το πλεούμενο) και εις -άμενος (γινάμενη)». Με άλλα λόγια, διαπιστώνουμε πως, σ' ό,τι αφορά τη μετοχή σε -οντας, ο Λιγνάδης επισημαίνει εδώ διττή παραβίαση της νόρμας: ως προς τη μορφή και ως προς τη χρήση / λειτουργία.

Και πρώτα ως προς τη μορφή:

Σωστά, νομίζω, «τα εις -οντας μετοχικά, τα σχηματισμένα επάνω σε λόγιους τύπους με την αλλαγή της καταλήξεως» προκαλούν, κατά κάποιο τρόπο, το γλωσσικό αισθητήριο του Λιγνάδη, μολονότι ο ίδιος βέβαια — ο οποίος επαινεί γενικά τη γλωσσοπλαστική ικανότητα του Ελύτη — δεν τα ονομάζει παραβιάσεις, αλλά τα αναφέρει απλώς ως ιδιάζουσες ή αξιοπρόσεκτες περιπτώσεις. Όμως ο λόγος για τον οποίο πιστεύω ότι πρέπει να θεωρηθούν περισσότερο ως αποκλίσεις από την κανονική χρήση, είναι ο εξής: Όπως φαίνεται και από την κατάσταση που επικρατεί, ως προς το σύστημα της μετοχής, στις νεοελληνικές διαλέκτους (βλ. πιο πάνω), οι τύποι σε -οντας και σε -μένος είναι έντονα χαρακτηρισμένοι ως λαϊκοί ή δημοτικοί, σ' αντίθεση π.χ. με τους τύπους της μετοχής του μεσοπαθητικού ενεστώτα (εκτός από ελάχιστους σε -ούμενος και -άμενος: προεπούμενο, λεγάμενος κ.τ.ό.). Απόδειξη, ότι πάρα πολλά καθαρώς νεοελληνικά (δημοτικά) ρήματα, ενώ σχηματίζουν κανονικά μετοχή σε -οντας και σε -μένος: λαβώνοντας-λαβωμένος, λαδώνοντας-λαδωμένος, βιδώνοντας-βιδωμένος, λερώνοντας-λερωμένος, μακιγιάροντας-μακιγιαρισμένος, σεοβίζοντας-σεοβιορισμένος, βολεύοντας-βολεμένος, γιατρεύοντας-γιατρεμένος, διαβάζοντας-διαβασμένος κτλ., δε σχηματίζουν καθόλου μετοχή (μεσοπαθητικού ενεστώτα) σε -όμενος: *λαβωνόμενος, *λαδωνόμενος, *βιδωνόμενος, *λερωνόμενος, *βολευόμενος, *γιατρευόμενος, *σεοβιρόμενος, *διαβαζόμενος κ.τ.ό. δε λέγονται⁴⁶. Στα παραδείγματα του Ελύτη έχουμε μια λαϊκή (της δημοτικής) κατάληξη η οποία δε δένει

46. Δεν είναι πολύς καιρός, στα βιβλία των ΗΣΑΠ είδα πινακίδες όπου κάποια βιομηχανία διαφήμιζε τις ταπετσαρίες που παράγει, μεταξύ άλλων και ως «πλερόμενες 100%»(!). Ο Mirambel («Participe et gérondif en grec médiéval et moderne», *BSL*, 56, 1964, 66-67· βλ. και *Grammaire du Grec Moderne*, Παρίσι, γ' έκδ., 1969, 70) όχι

φυσικά με το ρηματικό θέμα που είναι κισθητό ως λόγιο. Αυτή την αντίθεση μας τη δείχνουν καλύτερα ορισμένα ρήματα τα οποία, στον ενεστώτα, δίπλα στο λόγιο τύπο π.χ. κόβω, αλλάσσω έχουν αναπτύξει και τον καθαρά νεοελληνικό (δημοτικό) τύπο κόβω, αλλάζω· έτσι και λύω-λύνω, φέρω-φέρνω, σύρω-σέρνω, θεμελιώ-θεμελιώνω, σημειώ-σημειώνω κτλ.⁴⁷ Παρατηρούμε λοιπόν ότι: α) η μετοχή σε -οντας σχηματίζεται από το λόγιο τύπο του ρήματος, όταν αυτός είναι συνήθης στην κοινή χρήση· εφόσον δηλαδή λέω διαλύω και όχι *διαλύνω, έτσι θα πω και διαλύοντας, όχι *διαλύνοντας⁴⁸. β) τύποι όπως τα εορτάζοντας (αντί γιορτάζοντας), κρούοντας, αδημονώντας ή όπως τα εισβάλλοντας, περιστέλλοντας, επισείοντας, επιλύοντας, επισύροντας κλπ.⁴⁹ σ' ένα κείμενο της δημοτικής,

μόνο δέχεται ως κανονικούς τέτοιους 'εξομαλισμένους' τύπους (λυνόμενος, δερνόμενος, χτιζόμενος, διαβαζόμενος κτλ.) αλλά και θεωρεί την παρουσία τους μέσα στο σύστημα της μετοχής στη ΝΚ (δημοτική) συστηματική, μιλάει μάλιστα για αντίθεση ενεστωτικού και αοριστικού θέματος που βλέπουμε π.χ. μεταξύ του φερνόμενος και του φερμένος, διαβαζόμενος και διαβασμένος, νοικιαζόμενος και νοικιασμένος, ντυνόμενος και ντυμένος, απαιτούμενος και απαιτημένος(!), εκμεταλλεζόμενος και εκμεταλλευμένος(!) κ.ά.

47. Για το σχηματισμό τους βλ. πρόχειρα Γ. Μπαμπινιώτη - Π. Κοντού, *Συγχρονική Γραμματική της Κοινής Νέας Ελληνικής*, Αθήνα, 1967, 191 κ.κ.

48. Πβ. και τα εξής:

κόβω	κόβοντας	*κοβόμενος	κομμένος
διακόπτω	διακόπτοντας	διακοπτόμενος	διακομμένος
(*διακόβω)			
αλλάζω	αλλάζοντας	*αλλαζόμενος	αλλαγμένος
απαλλάσσω	απαλλάσσοντας	απαλλασσόμενος	απη- (απα-)λλαγμένος
(*απαλλάζω)			
μεταλλάσσω	?μεταλλάσσοντας	μεταλλασσόμενος	
λύνω	λύνοντας	*λυνόμενος	λυμένος
λύω	*λύοντας	λυόμενος	
		(π.χ. το λυόμενο σπίτι)	
διαλύω	διαλύοντας	διαλυόμενος	
(*διαλύνω)			
επιλύω	?επιλύοντας		
σέρνω	σέρνοντας	*σερνόμενος (σερνάμενος)	
σύρω	*σύροντας	συρόμενος	
		(π.χ. συρόμενη πόρτα)	
παρασύρω	παρασύροντας	παρασυρόμενος	παρασυρμένος
επισύρω	?επισύροντας		
θεμελιώνω	θεμελιώνοντας	?θεμελιωνόμενος	θεμελιωμένος
θεμελιώ	*θεμελιούντας	θεμελιούμενος	

49. Και ο Καβάφης χρησιμοποιεί δύο φορές στο ίδιο ποίημα («Στου καφεναείου την είσοδο») το πλάττοντας (αντί: πλάθοντας). Ένα άλλο παράδειγμα 'εξομαλισμένου' τύπου

είναι ό,τι και οι τύποι λαβώνων, λαδώνων, σεοβίρων, διαβάζων κτλ. σ' ένα κείμενο της καθαρεύουσας. Θα έλεγα, γενικεύοντας, ότι η διάκριση δημοτικής και καθαρεύουσας ή, αλλιώς, αυτή η διφυΐα (ή διυφία/διμορφία) της νεοελληνικής μας γλώσσας πουθενά αλλού δεν είναι τόσο αισθητή όσο στο σύστημα της μετοχής. Έτσι, από τη μια μεριά οι μετοχές σε -οντας/-ώντας είναι κατά κάποιο τρόπο χαρακτηρισμένες υφολογικά ως στοιχεία της δημοτικής και η ύπαρξη μικρού ή μεγάλου αριθμού τέτοιων μετοχών (ακόμη και από λόγια ρήματα) είναι ικανή να χρωματίσει υφολογικά ένα κείμενο, από την άλλη η (συνεπής) καθαρεύουσα είναι αναγκασμένη ή να μη χρησιμοποιήσει καθόλου ένα ορισμένο ρήμα της δημοτικής, ή, εάν το χρησιμοποιήσει, ν' αποφύγει οπωσδήποτε τέτοιους 'εξομαλισμένους' τύπους⁵⁰ όπως λαβώνων, σεοβίρων, διαβάζων — λαβώσας, σεοβίρας, διαβάσας κλπ.⁵¹

Σχετικά με τη λειτουργία τώρα:

Η επιθετική χρήση «η χρυσίζοντας», σα να λέμε «η (εκείνη) που χρυσίζει», πρέπει να συνδυαστεί στον Ελύτη με την παράλληλη χρήση του οριστικού άρθρου μπροστά από αναφορικές προτάσεις: «η που πατείς», «η που ξυπνάς» κλπ. (Λιγνάδης, ό.π.). Κατά τ' άλλα, συναντούμε στο 'Αξιον Εστί' ορισμένες επιθετικές, κατηγορηματικές (συμπληρωματικές) και απόλυτες χρήσεις της μετοχής σε -οντας, όπως περίπου και στο Σεφέρη:

Καπεταναίοι αγέλαστοι με το κεφαλοπάνι, και παπάδες θερία, λοχίες του 97 ή και του 12, μπαλτζήδες βλοσυροί πάνου απ' τον ώμο σειώντας το πελέκι, απελάτες και σκουταροφόροι με το αίμα επάνω τους ακόμη Βουργάρων και Τουρκών.

[8η έκδ., σ. 31] (επιθετική χρήση: η Μ1 λειτουργεί εδώ ως 'κατηγορηματικός προσδιορισμός')

Εκεί ρόδια, κυδώνια / Θεοί μελαχρινοί, Θεοί κι εζάδελφοι / το λάδι αδειάζοντας μες στα πελώρια κιούπια / και πνοές από τη ρεματιά ευωδιάζοντας...

[28] (επιθ. χρήση)

Και είδα / κόρες όμορφες [...] να φουσουν όρθιες μέσα στην Κοχύλα / και άλλες γράφοντας με κιμωλία / λόγια παράξενα, αινιγματικά.

[18] (κατηγορηματική μετοχή συνημμένη στο αντικείμενο)

είναι και το εξής (από το «Προοίμιον» των *Πανουργιών Υψηλοτάτων Μπερτόλδου*): «Εδώ, ω φιλαναγνώστα, δεν σου διηγούμαι την κρίσιν του Πάριδος, μήτε την αρπαγήν της Ελένης [...] επειδή αι Ιστορίαι τα τοιαύτα μας φανερώνουσι, διαβάζοντες τα με πολλήν ηδονήν».

50. Για τον όρο βλ. Μαν. Τριανταφυλλίδη, 'Απαντα, τόμ. 6, 120 σημ.

51. Περισσότερα πάνω σ' αυτό το θέμα βλ. όπου και στις σημειώσεις 1, 5 και 45.

Κι ο Ζυγός πού, ανοίγοντας τα χέρια μου, έμοιαζε να ζυγίζει το φως.
[21] (απόλυτη μετοχή)

Εξόν κι αν μήτε αυτός υπάρχει /αν στα βάθη μέσα των ωκεανών/βυ/
θίζοντας οι μέρες οι ξανθές πήραν μαζί τους/μια για πάντα το είδωλο / το
φωτόδεντρο[...] [Μαρία Νεφέλη, σ. 19] (βυθίζοντας = βυθιζόμενες)

ΣΤ.

Τέλος, το παράδειγμα του Τάκη Σινόπουλου μας δείχνει ότι η μη κανονική σύνταξη της M1, όπως την περιγράψαμε στα προηγούμενα, τείνει σχεδόν ν' αποτελέσει παράδοση στη γλώσσα της νεότερης (μετά το 1930) νεοελληνικής ποίησης. Ειδικά όμως στην περίπτωση του Σινόπουλου, ενός ποιητή τόσο «σεφερικού», η εμφάνιση αυτής της συντακτικής παρέκκλισης δεν πρέπει να ξαφνίζει. Θα παραθέσω ορισμένα μόνον δείγματα από τη Συλλογή II (1965-1980)⁵², τα οποία ο αναγνώστης ας παραβάλει με τα παραθέματα του «αγαπημένου δασκάλου»⁵³ Σεφέρη (αλλά και του Ελύτη κτλ.) που δίνουμε εδώ πιο πάνω· το αξιοσημείωτο, πρέπει να προσθέσω, είναι ότι, όσον αφορά την ποσοστιαία αναλογία μεταξύ των κανονικών και των μη κανονικών χρήσεων σ' αυτή τη συγκεκριμένη συλλογή (93:86 ή 52:48% στο σύνολο των 179), ο «μαθητής» δείχνει να ξεπερνά και το «δάσκαλο»:

απ' τον γήινο φράχτη, ανήσυχο βραδιάζει ένα βαθύ μάτι γυναίκας. Και
μέσα εκεί ουρανός, φεγγάρι, φύλλο, μισοφέγγαρο, καίγοντας μια άυπνη παρέα
κλαδιά.

[11]

Κλείσαμε το παράθυρο. Το χρώμα απέξω ανάστατο και το δέντρο παρα-
μιλώντας με το μισό φεγγάρι.

[40]

Πού να κοιτάξω; γύρω γύρω σύρματα, παντού ο χειμώνας δίχως φλού-
δα, σπέροντας / συναπαντήματα σε κάθε δρόμο, παγωμένες ψυχάλες.

[39]

Στην πρώτη αίθουσα σε ξεκουφάινανε τα επικρουστήρια [...] Στη δεύ-
τερη αίθουσα μόνο το κάθισμα κι ο μετρητής. Ελέγχοντας στη μέσα οθόνη
ισορροπία φωτός - θερμότητας.

[174]

52. Εκδ. Ερμής, 1980.

53. Βλ. Τάκη Σινόπουλου, *Τέσσερα Μελετήματα για τον Σεφέρη*, εκδ. Κέδρος, 1984, 106.

...όξω απ' την κάμαρα ο σταθμός, σακατεμένες μηχανές βουλιάζοντας
στο σίδερο.

[79]

δεξιά το πεύκο βύζαινε το φως, και κάτω δέκα μέτρα η θάλασσα, σω-
στό γυαλί στον ήλιο αστράφτοντας.

[ό.π.]

Κι ήμουν / εκεί στον ξεροπόταμο, πεσμένος μπρούμυτα [...] / στο μάτι.
η Λίτσα ανάσκελα, έψιλον χρυσό, το νύχι κόκκινο, το δάχτυλο σαλεύοντας.
το πόδι αργά, τεμπέλικα, παίζοντας στο νερό, / φύκια, σχιστόλιθοι, όστρακα.
/ μεγάλη θάλασσα σπιθίζοντας, διαμάντια και / μεγάλο μαύρο φως.

[68] (επιθετικές χρήσεις· η M1 λειτουργεί κυρίως ως 'κατηγορη-
ματικός προσδιορισμός'· είναι χαρακτηριστική η ασάφεια, στο τε-
λευταίο παράδειγμα, ως προς το υποκείμενο του σαλεύοντας και
του παίζοντας, που μπορεί να είναι είτε το δάχτυλο και το πόδι,
αντίστοιχα, είτε η Λίτσα)

Εφάνηκε στα σύννεφα η Μητρόπολη / κι η Κατινιώ κουτσαίνοντας.
[26· πβ. και 82]

Μια μέρα βρέθηκα στην πόλη περπατώντας και ρωτώντας και σε
βρίσκω εδώ.

[119]

Ημέρα εκατοστή πενήτηκοστή και πρώτη. Από τότε που αρχίσις πα-
λεύοντας τρίτη και τέταρτη γραφή ετούτο το έργο.

[126]

Κι εσείς που ωστόσο συνεχίζετε κρατώντας προστατεύοντας στα δόντια
σας την τελευταία λέξη.

[178] (κατηγορηματικές/συμπληρωματικές M1 συνημμένες στο υποκείμενο)

'Ηταν ένα ικρίωμα, έλεγε, κι εκείνο τ' απομεσήμερο ανέβηκα τρί-
ζοντας η σκάλα κι από το άνοιγμα κοίταζα.

[56]

...λαχανιασμένοι εμείς συρθήκαμε, φεύγοντας η μέρα, τρυπώσαμε σε
κείνη τη σιδερένια πόρτα.

[70]

Ο ήλιος πέφτοντας αριστερά το φως θα κόβεται σε κάθε βήμα απ' τους
κορμούς.

[106]

Ο δρόμος με πολλές στροφές — περισσότερο χωματόδρομος — κατε-
βαίνοντας απ' τα Καλάβρυτα στο Σωποτό [...] Προχωρώντας προς του Λάλα,

το μαγεμένο δάσος της Κάπελης, με ψηλούς αέρινους δέντρους και φτέρες και σιωπή.

[273-4]

Φεύγοντας τελευταίοι [ενν. εμείς], λέει στη Μαρία η κ. Μαρώ. « [...]».

[283]

Νυχτώνοντας, περάσανε τυχαία δυο του 524, τον άκουσαν και πήγανε κοντά.

[299]

(απόλυτες M1)

Ακούγοντας ένα απομεσήμερο κάτι φωνές απόξω, του ήρθανε μια σειρά φρικιαστικές αναμνήσεις.

[86]

(‘ψευδο-απόλυτη’)

Έτσι το κείμενο τοποθετείται — απόπειρα να επεκταθεί η δυνατότητα της γλώσσας προωθώντας τις λέξεις από την πρακτική αστυνομική στη μεταφυσική τους κόλαση.

[161]

(υποκείμενο;)

Ήσυχες σκέψεις στο κρεβάτι μ’ ένα τσιγάρο στις 2 το πρωί, περιμένοντας να με πάρει ο ύπνος.

[248]

(πβ. με τα παραθέματα του Σεφέρη στη σημ. 9)

Ο Σινόπουλος μεταχειρίζεται επίσης τη M1 έναρθρη (δύο φορές: «ο προχωρώντας Θεός», «ο Γιάννης ο κουτσαίνοντας») καθώς και τύπους σε -οντα (που συνηθίζονται σε πολλά πελοποννησιακά ιδιώματα: φωνάζοντα, νυστάζοντα, σκοτεινιάζοντα: σσ. 16, 79, 80).

Z.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, καταρχήν, ότι η περίπτωση του Σεφέρη διαφέρει από την περίπτωση του Σκαρίμπα (και, ενμέρει, του Ελύτη), γιατί ενώ στον τελευταίο η παραβίαση της νόρμας της Κοινής είναι όχι μόνον φανερή (ακόμη και σε άτομα χωρίς ιδιαίτερα ανεπτυγμένο γλωσσικό αίσθημα ή και σε μη φυσικούς ομιλητές της Νέας Ελληνικής), αλλά και ηθελημένη και συνειδητή, αποτελεί, με άλλα λόγια, επιδίωξη ενός ορισμένου ύφους, αντίθετα στο Σεφέρη είναι ασυνείδητη και συμπτωματική (ή συστηματική με την έννοια ότι υφίσταται μια μόνιμη ασυνείδητη επίδραση από άλλη γλώσσα) και μας βάζει συχνά σε πολλή σκέψη αν τελικά θα πρέπει να τη χαρακτηρίσουμε ως παραβίαση ή όχι⁵⁴. Αυτό το τελευταίο ισχύει, βέβαια, και για πολλά από τα παρα-

54. Όσον αφορά το υποκείμενο, μερικές περιπτώσεις απόλυτης M1 είναι ίσως λιγότερο αντικανονικές από άλλες: π.χ. το αλέγοντάς τους [ενν. εγώ] πολλά τοιαύτα, εμείναμεν σύν-

δείγματα του Μακρυγιάννη (κ.ά. λαϊκών κειμένων) που παραθέσαμε. Ας σημειωθεί ακόμη ότι η παρέκκλιση στη χρήση της M1 που παρατηρείται στον Σεφέρη περιορίζεται στη σύνταξη, χωρίς να επεκτείνεται και στη μορφολογία κτλ.⁵⁵

Στην πρώτη δημοσίευση μιας πολύ συνοπτικής μορφής αυτής της εργασίας έγραφα, μεταξύ άλλων, και τα εξής: «Δεν έχω ακόμα καταλήξει σε οριστικά συμπεράσματα για το πού οφείλεται η αντικανονική αυτή χρήση στον κατ' άλλα τόσο συνεπή δημοτικιστή Σεφέρη. Να είναι επίδραση του Μακρυγιάννη, που ο Σεφέρης τον αποκαλεί δάσκαλό του στη γλώσσα; Να είναι ξένες επιδράσεις από την αγγλική ή τη γαλλική⁵⁶, που τις κατείχε στην εντέλεια; Δεν μπορώ να το πω με σιγουριά. Εκείνο που έχει κάποια σημασία, είναι ότι το λογοτεχνικό ανάστημα του Σεφέρη είναι τέτοιο, που μπορεί να επηρεάσει ίσως ως προς αυτό το σημείο τη γλώσσα της λογοτεχνίας μας, η οποία με τη σειρά της είναι εκείνη που, ειδικά στη Νέα Ελληνική, λαμβάνεται κυρίως υπόψη (τουλάχιστο μέχρι σήμερα) για τον καθορισμό της νόρμας της δημοτικής, αλλά και της Κοινής σ' όλο της το φάσμα». Ως προς τις επιδράσεις από ξένες γλώσσες νομίζω ότι η μελέτη αυτή προσφέρει τώρα μια καλύτερη ερμηνεία, αλλά και ως προς τις απηχήσεις από τη γλώσσα του Μακρυγιάννη και άλλων λαϊκών κειμένων. Όσο για την επιρροή του ίδιου πια του ποιητικού ιδιώματος του Σεφέρη στη γλώσσα της νεότερης (μετα το 1930) και της σύγχρονης ελληνικής ποίησης, παραδείγματα όπως του Τάκη Σινόπουλου πιστεύω πως δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολίας.

Για το αν όμως η γλώσσα της λογοτεχνίας ή, ακριβέστερα, κάποιες μεμονωμένες ακόμα (ή και περιθωριακές) χρήσεις μέσα στο σύστημά της πρέπει

φωνοί και διώξαμεν όλοι τ' άλογά μας δια τ' Ανάπλι» που είδαμε πιο πάνω (βλ. Μακρυγιάννη (β) και όπου στο (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος (εμείς) συμπεριλαμβάνεται και το (εννοούμενο) υποκείμενο της M1 (εγώ) — το αντίστροφο συμβαίνει στο παράδειγμα «ήφερνα γύρα μ' αυτούς τα πόστα όλα τραγουδώντας όλοι εμείς, οι εκατό» που έχουμε λίγο πιο κάτω. Πβ. και το παράθεμα 1.λε του Σεφέρη. Φυσικά, με τα απρόσωπα ρήματα (π.χ. σουρουπώνει), που, ως γνωστόν, δεν έχουν δικό τους υποκείμενο, η απόλυτη σύνταξη είναι η κανονική· βλ. τα παραθέματα (α) του Μακρυγιάννη και πβ. σημ. 4 και 56.

55. Με εξαίρεση ίσως τη M1 κάποιων αποθετικών ρημάτων· βλ. όμως τη σημ. 29.

56. Εδώ υποσημείωνα τότε και το εξής, που έχει μάλλον γενικότερη αξία και δεν αφορά μόνον τη γλώσσα του πρώτου νομπελίστα ποιητή μας: Μία από τις πολλές φράσεις του Montaigne που στο προσωπικό του αντίτυπο των *Essais* είχε ξεχωρίσει ο Σεφέρης (βλ. τη μελέτη μου *O Montaigne και το Δοκίμιο*, εκδ. Κάλβος, 1981, 175) είναι και η εξής: «Il faut, dit Aristote, toucher sa femme prudemment et sévèrement, de peur qu'en la chatouillant trop lascivement le plaisir la fasse sortir hors des gonds de raison». Ας σημειωθεί ότι η απόλυτη μετοχή/γερούνδιο «en la chatouillant», που υπάρχει εδώ, δεν ενοχλεί ούτε στην ελληνική μετάφραση: «Πρέπει, λέει ο Αριστοτέλης, να χαϊδεύουμε τη γυναίκα μας με σύνεση και σοβαρότητα, από φόβο μήπως, θωπεύοντάς την με πολλή λαγνεία, η ευχαρίστηση την κάνει να παραλογιστεί / να βγει από τα όρια της λογικής».

να λαμβάνονται υπόψη στον καθορισμό της νόρμας της δημοτικής, οφείλουμε, για την ώρα τουλάχιστον, να είμαστε επιφυλακτικοί⁵⁷.

ΘΑΝΑΣΗ ΝΑΚΑ

57. Ο κ. Ν. Δέτσης («Η μετοχή στη Νέα Ελληνική», *περιοδ. Γλώσσα*, 2, Καλοκαίρι 1983, 49-64), ενώ κατάλαβε πολύ καλά τη διάκριση σε Μ(ετοχή) 1 και Μ(ετοχή) 2 που είχα προτείνει παλαιότερα, δε φαίνεται όμως να συνειδητοποίησε σε βάθος ότι όλες οι περιπτώσεις αντικανονικής χρήσης για τις οποίες μιλώ δεν αποτελούν παρά ελάχιστη μειοψηφία στο σύστημα γενικά της μετοχής και ειδικότερα της Μ1 και δεν μπορούν να προβάλλονται, και μάλιστα σ' ένα περιοδικό που προορίζεται για τους λειτουργούς και τους μαθητές της Μέσης Εκπαίδευσης, ως «παραδείγματα λειτουργίας» της μετοχής αυτής.

SUMMARY

This paper («Participialia: On some deviant uses of the present participle in Modern Greek») is mainly concerned with the attributive, completive and absolute usage of the present participle in —ondas attested in the poetical and prosaic works by G. Seferis, Od. Elytis, Takis Sinopoulos, Yannis Skarimbas, Makriyannis and others.